

nabo

– ungas röster om
social inkludering
på Åland

*"Ingen erbjuder att unga ska vara med
och bestämma... man liksom **MÅSTE**
vara på platsen."*

(Tjej, Mariehamn)

Nabo – ungas röster om social inkludering på Åland

Sanna Roos

Nabo – ungas röster om social inkludering på Åland

Sanna Roos

ISBN 978-92-893-6290-0 (PDF)

ISBN 978-92-893-6291-7 (EPUB)

<http://dx.doi.org/10.6027/TN2019-547>

TemaNord TN2019:547

ISSN ISSN-Nummer

Standard: PDF/UA-1

ISO 14289-1

© Nordiska ministerrådet 2019

Ansvarsfriskrivning

Denna publikation har finansierats av Nordiska ministerrådet. Men innehållet återspeglar inte nödvändigtvis Nordiska ministerrådets synpunkter, åsikter eller rekommendationer.

Rättigheter och tillstånd

Detta verk är tillgängligt under licensen Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell (CC BY 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Översättningar: Om du översätter detta verk, vänligen inkludera följande ansvarsfriskrivning: Denna översättning är inte producerad av Nordiska ministerrådet och ska inte betraktas som officiell. Nordiska ministerrådet kan inte hållas ansvarigt för översättningen eller eventuella fel i den.

Bearbetningar: Om du bearbetar detta verk, vänligen lägg till följande ansvarsfriskrivning tillsammans med tillskrivningen: Detta är en bearbetning av ett originalverk av Nordiska ministerrådet. De synpunkter och åsikter som uttrycks i bearbetningen är författarens/författarnas egna. Synpunkterna och åsikterna i denna bearbetning har inte godkänts av Nordiska ministerrådet.

Innehåll från tredje part: Nordiska ministerrådet äger nödvändigtvis inte varje enskild del av detta verk. Nordiska ministerrådet kan därför inte garantera att återanvändningen av innehåll från tredje part inte gör intrång i tredje parts upphovsrätt. Om du vill återanvända innehåll från tredje part står du för de risker sådana upphovsrättsintrång innebär. Du är ansvarig för att avgöra om det finns ett behov av att erhålla tillstånd för användning av innehåll från tredje part. Om ett tillstånd krävs är du också ansvarig för att erhålla ett relevant sådant från upphovsrättsinnehavaren. Exempel på innehåll från tredje part är tabeller, figurer och bilder, men det kan också röra sig av annan typ av innehåll.

Bildrättigheter (ytterligare tillstånd krävs för återanvändning):

Frågor om rättigheter och licenser bör riktas till:

Nordisk ministerråd/PUB

Nordens Hus
Ved Stranden 18
DK-1061 Köpenhamn
pub@norden.org

Det nordiska samarbetet

Det nordiska samarbetet är ett av världens mest omfattande regionala samarbeten. Det omfattar Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt Färöarna, Grönland och Åland.

Det nordiska samarbetet är politiskt, ekonomiskt och kulturellt förankrat och en viktig del av europeiskt och internationellt samarbete. Den nordiska gemenskapen arbetar för ett starkt Norden i ett starkt Europa.

Det nordiska samarbetet vill stärka nordiska och regionala intressen och värderingar i en global omvärld. Gemensamma värderingar länderna emellan bidrar till att stärka Nordens ställning som en av världens mest innovativa och konkurrenskraftiga regioner.

Nordiska ministerrådet

Nordens Hus
Ved Stranden 18
DK-1061 Köpenhamn
www.norden.org

Ladda ner och beställ nordiska publikationer: www.norden.org/nordpub

Innehåll

Förord	7
Författarens tack	9
Om Nabo.....	11
Sammanfattning	13
1. Inledning	15
1.1 Det ungdomspolitiska programmet och ungdomsarbetet på Åland	15
1.2 Undersökningens syfte	16
2. Tillhörighet.....	19
2.1 Tillhörighet bland unga ålänningar	19
2.2 Vad betyder det för unga att vara en ålänning?.....	20
3. Möjligheter till inflytande.....	23
3.1 Goda möjligheter till inflytande i familjen	23
3.2 Möjligheter till inflytande – ”det känns inte som vi skulle kunna tycka till”	24
3.3 Är det viktigt att få vara med och påverka?.....	26
4. Delaktighet i samhällslivet.....	29
4.1 Att hänga med vänner är den viktigaste fritidsaktiviteten.....	29
4.2 Om ungas möjligheter till fritidsaktiviteter på Åland.....	30
4.3 Unga och olika former av samhällelig delaktighet.....	32
5. Samhällsservice.....	33
5.1 ”Jag vet att det finns många som klagar på lokaltrafiken här på Åland”	33
5.2 Ungdomsgårdarna får mycket beröm.....	34
5.3 ”Finns en anledning att flytta tillbaka”	35
6. Sociala relationer.....	39
6.1 Åldersspannet på vänner växer med åldern	39
6.2 Det ytliga finns på Åland	40
7. Avslutande diskussion	41
7.1 Känner unga tillhörighet till Åland?	41
7.2 Hur vill åländska unga stärka påverkan och inflytande?	42
7.3 Om det åländska samhällets särdrag.....	43
Referenser.....	45
Summary	47
Bilagor.....	49
Bilaga 1. Undersökningens metod och urval.....	49
Bilaga 2. MUCF:s intervjuguide	51

Förord

Unga i Norden har generellt sett goda levnadsvillkor. Men vi ser samtidigt utmaningar i alla nordiska länder och utmaningarna är liknande i hela Norden. Det finns grupper av unga som inte upplever att de hör hemma i samhället. De upplever att de inte blir lyssnade på och inte heller tas på allvar när de deltar i offentliga aktiviteter. Vi vet också att platsen där unga växer upp och bor på har betydelse för vilka möjligheter unga har att leva de liv som de vill leva. Den geografiska faktorn påverkar ungas möjligheter, det gäller oavsett om en person växer upp på landsbygden, i en medelstor stad, i ett icke-privilegierat område eller i en storstad med goda förhållanden.

Unga är heterogena grupper och ingår i med olika behov. Vi vet att det finns grupper av unga som är i behov av särskilt stöd, exempelvis unga som riskerar att hamna utanför skola och arbete, unga med psykisk ohälsa, hbtq-personer och unga med funktionsnedsättning. För att få veta mer behöver vi samtala med unga, lyssna på deras synpunkter och analysera vad de säger. Vuxna behöver ha ett ungdomsperspektiv och därför betrakta unga som en resurs och att unga är experter på sina egna liv.

I projektet Nabo undersöks ungas sociala inkludering i Norden. Med andra ord hur unga mellan 16–24 år i de nordiska länderna beskriver sina möjligheter och hinder att leva de liv som de vill leva, och vilka möjligheter de har att påverka den utvecklingen. Ett inkluderande samhälle strävar efter att alla människor ska känna samhällslig tillhörighet och ha möjlighet att, på lika villkor, påverka och delta i samhällets utveckling. Inom projektet Nabo har vi tagit fram rapporter som visar hur unga beskriver olika delar av social inkludering i de nordiska länderna och i Färöarna, Grönland och Åland.

Den här rapporten speglar situationen för unga på Åland och visar att ungdomarna är nöjda med samhällsservicen som erbjuds. Den ungdomsverksamhet som finns får mycket beröm. Ungdomarna känner sig som en del av Åland, men beskriver även andra sociala nätverk som betydelsefulla, som exempelvis virtuella nätgemenskaper. Ungdomarna uppger att de har liten kunskap om möjligheterna att vara med och påverka eller få inflytande i olika samhällsfrågor på kommunal nivå. Samtidigt upplever ungdomarna att beslutsfattarna inte aktivt frågar efter ungas åsikter.

Den här rapporten är framtagen av Naboprojektet i samarbete med Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB). Författare till rapporten är Sanna Roos.

Lena Nyberg, generaldirektör
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Författarens tack

Resultaten i den här undersökningen grundar sig på gruppintervjuer som genomfördes av Ålands statistik- och utredningsbyrå under våren 2019. Vårt varmaste tack går till de ungdomar och unga vuxna som deltog i dessa tillfällen och delade med sig av sina tankar om att leva och bo som ung på Åland. Samtliga synpunkter och erfarenheter har varit mycket värdefulla för undersökningen och har bidragit till en helhetsbild av ungas sociala inkludering på Åland. Det har varit både givande och lärorikt att få vara med och dokumentera diskussionerna, ungdomarna är verkligen vår framtid.

Vi tackar de instanser – skolor, föreningar och privatpersoner – som hjälpte oss att sprida information om projektet när det startades. Utan er insats skulle det ha varit en stor utmaning att få tag på deltagare till intervjutillfällena. Projektet genomfördes och rapporten har skrivits av utredare Sanna Roos med stöd från Katarina Fellman och Jouko Kinnunen. Christina Lindström och Gerd Lindqvist har bidragit med korrekturläsning.

Om Nabo

Nabo – ungas sociala inkludering i Norden är ett projekt som lanserades under det svenska ordförandeskapet i nordiska ministerrådet 2018. Projektet löper över perioden 2018–2020 och ämnar synliggöra ungdomsperspektivet på social inkludering genom rösterna från unga i Norden. Projektledare är Jeff Jonsson.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor tar fram och sprider kunskap inom två områden, den svenska ungdomspolitik och politiken för det civila samhället. Myndigheten tar fram kunskap om ungas levnadsvillkor inom flera olika områden såsom arbete, boende, utbildning, hälsa, fritid och inflytande. Myndigheten har också i uppdrag att arbeta med och säkerställa att ungdomsperspektivet utvecklas i andra statliga myndigheter och att ge stöd till kommuner i deras lokala utveckling av ungdomspolitik.

Kontakt:

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Liedbergsgatan 4, Box 206, 351 05 Växjö

info@mucf.se

Sammanfattning

Nordiska ministerrådets projekt *Nabo – ungas sociala inkludering i Norden* samlar in ungas åsikter och tankar om tillhörighet, möjligheter till inflytande, delaktighet i samhällslivet samt erfarenheter av samhällsservice och sociala relationer. I den här rapporten presenterar vi det åländska materialet som Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB) har samlat in genom fokusgruppsintervjuer under våren 2019.

Social inkludering handlar om en känsla av att vara en del av ett samhälle. Ungdomarna i den här undersökningen känner tillhörighet först och främst till Åland, men även andra sociala nätverk, som virtuella nätgemenskaper, är viktiga för ungdomarna. Enligt de intervjuade kunde nya sociala gemenskaper bildas på Åland genom att slå ihop föreningar och hobbygrupper till större och starkare verksamheter. Trots tryggheten som ungdomarna upplever på Åland, kan småskaliga samhällen vara påfrestande för ungas sociala liv. Åländska ungdomar upplever att umgänget med kompisar ibland belastas av ryktesspridningar, fördomar och överdrivet alkoholbruk. *Ungdomarna på Åland efterfrågar en gemensam plats för umgänge som möjliggör nya kontakter och bekantskaper mellan unga vuxna från hela Åland och med möjlighet att välja bort alkohol.*

När det gäller möjligheter till inflytande upplever de intervjuade att viktiga beslut inom kommunen är svåra att påverka. Eftersom det är vuxna som ordnar och fattar besluten i samhället, har unga sällan tänkt på de möjligheter som eventuellt finns för inflytande. De intervjuade upplever att beslutsfattarna inte aktivt frågar efter ungas åsikter. Att unga behöver få erfarenheter i beslutsfattande är tydligt. Intervjuerna visar även att enskilda personer och möten kan förstärka samhällsintresset bland unga. Ungdomslagen i Finland främjar ungas delaktighet och möjlighet att påverka, men motsvarande lagstiftning saknas på Åland. *Ungdomarna på Åland behöver tydligare rutiner och systematiskt stöd för att kunna öka sitt inflytande. Både lagstiftningen och de ungdomspolitiska målsättningarna samt verksamheten i skolorna behöver stötta ungas konkreta möjligheter till påverkan.*

Ungas samhälleliga engagemang stärks genom möjligheter till fritids- och sociala aktiviteter. I synnerhet de ungdomar som av olika anledningar har sämre utgångspunkter eller resurser att delta i organiserade fritidsaktiviteter, ska ges möjlighet att vara aktiva utanför hemmet och skolan. Denna strategi har varit framgångsrik bland annat i den så kallade Islandsmodellen. De intervjuade i den här undersökningen uppmärksammar att även de som inte har möjlighet eller intresse att satsa på en karriär som en aktiv idrottare, gärna vill delta i olika organiserade gruppaktiviteter. *Ungdomarna på Åland efterfrågar fritidsaktiviteter som är riktade specifikt för "vanliga" unga vuxna och som inte förutsätter elitsatsningar eller omfattande ekonomiska resurser.*

Under fokusgruppsintervjuerna diskuterades den åländska samhällsservicen i vilken ingår utbildning, hälso- och sjukvård, kollektivtrafik och boende. Enligt unga är

samhällsservicen på Åland bra och verksamheten på ungdomsgårdarna får mycket beröm. Kollektivtrafiken väcker kritiska kommentarer och speciellt ungdomar från landsbygden och skärgården är mycket beroende av välfungerande bussturer och -linjer. De intervjuade konstaterar att utan tillgång till kollektivtrafik kan ungas möjligheter till social inkludering i form av umgänge med kompisar eller arbetsmöjligheter bli begränsade. När det gäller boendefrågor och arbetssökande berättar ungdomarna att personliga kontakter ibland går före kompetensfrågorna. *Unga ålänningar vill ha större transparens kring processerna i samband med bostads- och arbetssökande. Kollektivtrafikens vikt för ungas möjligheter till en aktiv fritid behöver uppmärksammas i beslutsfattande på Åland.*

Sociala relationer är mycket viktiga under ungdomsåren. Under fokusgruppsintervjuerna kartlades deltagarnas möjligheter till stöd från familjen och andra sociala nätverk. Likaså diskuterades eventuell utsatthet i sociala relationer i form av diskriminering eller annat orättvist bemötande. De intervjuade konstaterar att ungdomskulturen på Åland kan upplevas som ytlig och att relativt strama könsroller existerar för pojkar och flickor. *Baserat på diskussionerna under fokusgruppsintervjuerna behöver jämställdhetsfrågorna och könsrollerna diskuteras mer aktivt bland annat i skolorna.*

Åländska ungdomar tar vanligtvis aktivt del i studie- och arbetslivet. Det finns en stabil grundtrygghet i det åländska samhället som de intervjuade betonar och som lätt bidrar till en känsla av tillhörighet och tillit bland unga. Att aktivt och målmedvetet skapa resurser för ungas inflytande i samhället borde vara nästa steg på vägen mot en starkare social inkludering bland ungdomar på Åland. Det är de unga som är experter på sitt eget liv.

1. Inledning

Den här rapporten är en del av Nordiska ministerrådets projekt *Nabo – ungas sociala inkludering i Norden* som koordineras av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) i Sverige. Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB) har haft ansvar för genomförande av den åländska delstudien. Social inkludering handlar om en känsla av att vara en del av samhället och projektnamnet Nabo (sv. granne) förmedlar en känsla av gemenskap i nordiska samhällen. Det centrala i undersökningen har varit att lyfta fram ungdomsperspektivet om hur det är att leva och bo som ung på Åland.

1.1 Det ungdomspolitiska programmet och ungdomsarbetet på Åland

De senaste övergripande målsättningarna som finns för ungdomspolitiken på Åland är sammanställda i dokumentet *Ungdomspolitiskt program för landskapet Åland 2014–2015*. Programmet fungerar som grund till en bredare diskussion kring ungdomsfrågor. De prioriterade områdena är *aktivt medborgarskap, hälsa och välbefinnande* samt *kultur och fritid* bland unga och unga vuxna.

Det ungdomspolitiska programmet på Åland presenterar flera åtgärder som hjälper att stärka ungas inflytande och *aktivt medborgarskap*. Unga ska höras i samband med arbetet kring olika beslut och barnkonsekvensanalys ska tillämpas i förvaltningens beslutsfattande. Bland annat Rädda Barnen på Åland och SKUNK (Skärgårdsungdomars intresseorganisation r.f.) har aktivt medverkat för att öka delaktighet och inflytande bland ungdomar på Åland.

I delområdet *hälsa och välbefinnande* ingår målsättningar om ungas fysiska och psykiska välmående. Förutsättningar för en god hälsa ska understödjas i samhället. Ohälsan kan ta sig olika uttryck hos flickor och pojkar och därmed är det viktigt att i beslutsfattande beakta ungas hälsa och välmående i ett brett perspektiv. Forskningen har visat att en av nycklarna till ungas hälsa och välbefinnande är möjligheten att kunna påverka beslut som berör en själv och att kunna forma sin vardag.

Enligt det ungdomspolitiska programmet för Åland ska unga ges utrymme och verktyg att forma sin egen *kultur och fritid*. För att unga ska kunna vara aktörer och inte endast en målgrupp, behövs utveckling av kultur- och fritidsaktiviteter. Både kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte ska bidra till att utveckla dessa aktiviteter på Åland.

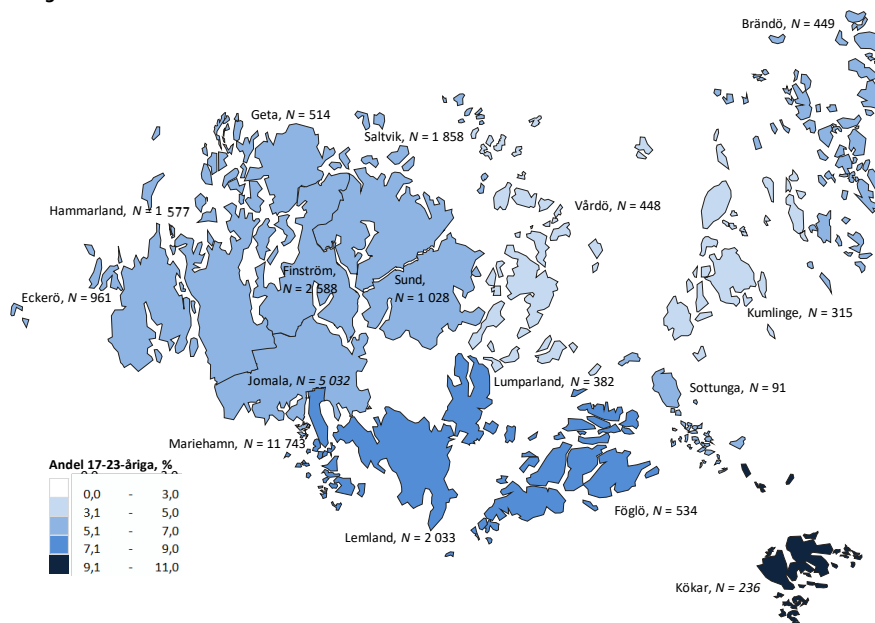
Ungdomsarbetet på Åland regleras av landskapslagen om ungdomsarbete (LL 1987:86). Enligt lagen ordnas ungdomsverksamheten i landskapet av ungdomsorganisationer och organisationer med ungdomsverksamhet. Landskapsregeringen och kommunerna ska verka för att skapa de allmänna förutsättningarna för dessa verksamheter.

Förutom Rädda Barnen och SKUNK har bland annat Ålands ungdomsförbund, Ung resurs, Ålands Scoutdistrikt, De utvecklingsstördas väl på Åland, Emmaus Åland och ett stort antal föreningar med fritids- och idrottsaktiviteter en viktig roll i ungdomsarbetet.

Det ungdomspolitiska programmet 2014–2015 har lagt grunden för politiska beslut gällande unga på Åland. I den här rapporten lyfter vi fram de ungas egna röster om social inkludering på Åland 2019. Vi hoppas att rapporten kommer att fungera som grund för fortsatt arbete för ungas sociala inkludering samt för nya mål gällande ungdomspolitiken på Åland.

Kartan nedan visar andelen ungdomar i åldern 17–23 år i kommunerna på Åland.

Figur 1: Andel befolkning i åldern 17–23 år och det totala antalet invånare (N) i kommunerna på Åland 31 december 2018

Källa: ÅSUB.

1.2 Undersökningens syfte

Undersökningens syfte är att studera ungas sociala inkludering på Åland genom fokusgruppintervjuer (mera om undersökningens metod och urval i *Bilaga 1*). Undersökningen har använt kvalitativa metoder, vilket betyder att inga generaliseringar kan göras baserat på materialet. Deltagarnas åsikter och erfarenheter skapar dock en djupare förståelse för hur det är att leva och bo som ung på dagens Åland.

MUCF har i rapporten *Vilka ska med? Ungas sociala inkludering i Sverige* (2019, s. 19) definierat ett inkluderande samhälle som "ett samhälle där alla känner samhällelig tillhörighet, har möjlighet att engagera sig i olika aspekter av samhällslivet och aktivt delta i och påverka beslutsprocesser som rör deras eget liv och samhället i stort. I ett inkluderande samhälle värnas alla människors rättigheter, olikheter och värdighet samtidigt som olika diskriminerande strukturer och praktiker synliggörs och motverkas."

Att studera ungas sociala inkludering är viktigt för att kunna förstå de processer och strukturer som påverkar inkludering och motverkar utanförskap i samhället. Bland annat skolfrånvaro behöver identifieras som en allvarlig varningssignal för spirande utanförskap. En central riskfaktor för utanförskap bland unga vuxna är gymnasiala studier som inte har blivit slutförda vid 25 års ålder¹. Enligt ÅSUB:s statistik var 8,8 procent av unga i åldern 15–24 år utan jobb eller studieplats på Åland år 2016².

I den här rapporten fokuserar vi på fem centrala teman för ungas sociala inkludering: tillhörighet (kapitel 2), möjligheter till inflytande (kapitel 3), delaktighet i samhällslivet (kapitel 4), samhällsservice (kapitel 5) och sociala relationer (kapitel 6). Genom att kartlägga ungas åsikter och erfarenheter kring dessa teman ökar vi kunskapen om hur unga upplever sina villkor och förutsättningar för social inkludering på Åland. Rapportens disposition följer MUCF:s syn på de teman som är centrala för ungas sociala inkludering. I en avslutande diskussion i kapitel 7 presenteras tankar och lärdomar om ungas sociala inkludering på Åland.

Figur 2: Fem aspekter av ungas sociala inkludering

Källa: *Vilka ska med? Ungas sociala inkludering i Sverige* (2019), s. 22.

¹ <http://data.mesaatio.fi/syrjaytyymisen-dynamiikka/>

² Se mera på www.asub.ax

2. Tillhörighet

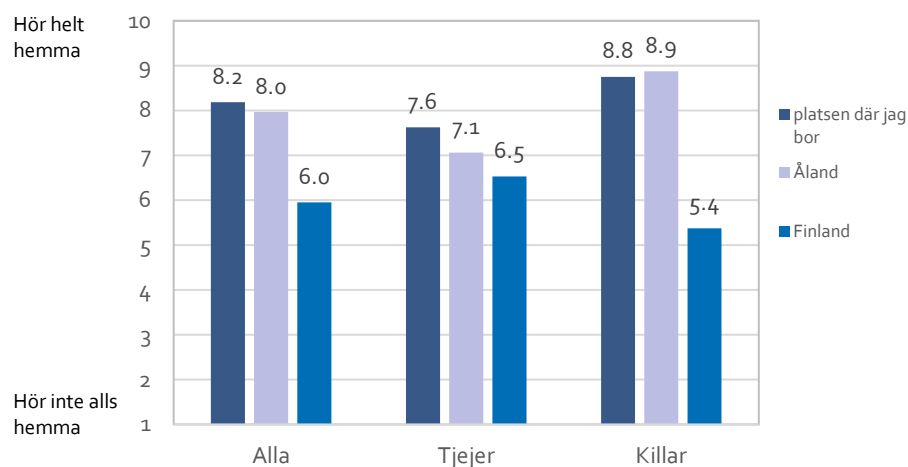
Som människor känner vi tillhörighet då vi upplever att vi är en viktig del av ett större sammanhang eller samhället vi lever i. Att känna tillhörighet till platsen som man bor på kan ofta bidra till aktivt medborgarskap. Känslan av tillhörighet är därmed en viktig bidragande faktor för ungas upplevelse av social inkludering i det åländska samhället.

2.1 Tillhörighet bland unga ålänningar

De intervjuade känner tillhörighet främst till Åland, men flera berättar att de även känner starkt för platsen som de är uppväxta på eller byn som de bor i. Enligt de intervjuade kan känslan av tillhörighet variera beroende på sammanhanget. I synnerhet utomlands kan det vara svårt att förklara att man kommer från Åland, eftersom Åland är så pass litet och inte så välkänt. Enligt ungdomarna är det då enklare att berätta att man kommer från antingen Finland eller Sverige.

Figuren nedan visar att killarna rapporterar starkare tillhörighet till Åland och platsen där de bor på än tjejerna. De svarande känner mindre tillhörighet till Finland än till Åland.

Figur 3: Känner du att du hör hemma på platsen där du bor, på Åland eller i Finland? (medeltal)

Not: Standardavvikelse för tjejer = 1,2, 2,0 och 2,1; för killar = 1,8, 1,9 och 2,6.

Källa: ÅSUB.

De ungdomar som rapporterar att de känner tillhörighet till andra ställen än Åland är antingen inflyttade eller ungdomar som har starka familjeband till områden utanför Åland. För inflyttade unga kan tillhörighet till Åland vara svårt att skapa. Flera av de inflyttade ungdomarna konstaterar att det inte är självklart att man upplevs eller blir bemött som en ålänning trots att man bott länge på Åland.

“Jag känner mig som en ålänning för att jag har bott här [många] år. Men jag vet inte om jag är ‘klassificerad’ som en ålänning. Många skulle säga att jag inte är klassificerad som en ålänning, dom säger att man måste vara född här. Men det är beroende på perspektivet.” (Kille, Mariehamn)

Förutom att känna tillhörighet till Åland kan ungdomarna känna tillhörighet till nätgemenskaper, i vilka det ofta är lätt att lära känna nya människor.

“Man träffar otroligt mycket nya personer på nätet. Man lär i princip känna dom även fast man aldrig har träffat dom så här *in person*. Man känner dom ändå. För man spelar med dom flera dagar i veckan, man snackar med dom – virtuell vänskap, kan man säga... Det är som att man umgås fast man bara sitter och pratar.” (Kille, landsbygden/skergården)

En av ungdomarna föreslår att nya inkluderande gemenskaper bildas på Åland. Detta kunde ske genom att föreningar och hobbygrupper slås ihop till större och starkare verksamheter.

2.2 Vad betyder det för unga att vara en ålänning?

De intervjuade fick som uppgift att skriva ner 3–5 ord om vad det betyder för dem att vara ålänning. De vanligaste uttrycken som användes var trygghet, säkerhet och stabilitet (10 svar). Åland känns tryggt och två av tre ungdomar kopplar ihop tryggheten eller säkerheten med ordet ålänning.

Ungdomarna använder flera uttryck som beskriver Ålands litenhet. Uttryck som “alla känner alla”, “känner många”, “grupper”, “blir tillfrågad vems barn man är före ens namn”, “småskalighet” och “litet” används av deltagarna. Den åländska småskaligheten skapar även en känsla av tillhörighet och ordet “gemenskap” används flera gånger i samband med uppgiften (4 svar). Andra uttryck som deltagarna använder är “familj och vänner”, “familjärt”, “ett tätt nätverk”, “föddes på Åland”, “närhet”, “nära” och “att alltid kunna komma hem”.

Att växa upp på Åland är speciellt. Flera beskrivningar omfattar ord som “stolt-het” (3 svar), “frihet” (3 svar), “speciell” (3 svar) och “självständig eller neutral” (3 svar). Ungas svar speglar även en känsla av de möjligheter och resurser som finns på Åland. Uttryck som “möjligheter” (2 svar), “ambitiös”, “välmående” och “lugn” används av flera deltagare. Slutligen konstaterar ungdomarna att “närhet till natur”, “lycka” och “dialekt” hör ihop med Åland.

Inte alla beskrivningar har positiva toner. Enligt en av deltagarna finns det "stor skillnad från kompisgäng till kompisgäng". Ålands småskalighet upplevs ibland som ett problem med uttryck som "trångsynt/oerfaren av omvärlden" och "lite för litet emellanåt". Det tråkiga på Åland är ryktesspridning och fördomar vilka nämns i två av kommentarerna. En av de svarande upplevde att orden "bonde" och "alkohol" beskriver åländskhet.

3. Möjligheter till inflytande

Möjligheter till inflytande kan variera mellan familjer, platser som man bor på eller samhällen. Kan unga på Åland framföra åsikter om och förslag på saker som berör deras liv och samhället i stort? Finns det möjligheter till ungas inflytande över samhällsutvecklingen på Åland?

3.1 Goda möjligheter till inflytande i familjen

Unga ålänningar upplever att inflytande i familjen är en naturlig och önskad del av vardagen. Som ett exempel på inflytande i familjen ges matlagningen som kan vara organiserad på ett sätt som involverar alla i familjen. De yngsta svarande upplever att de åtminstone mestadels kan påverka beslutsfattandet inom familjen. Till exempel ger de förslag på vad familjen ska äta till middag, vad de ska göra på lovet och liknande. De flesta ungdomar har bra möjlighet att påverka beslut som tas i familjen, men oftast är det de vuxna som tar ansvaret för de slutliga besluten. Dessa beslut upplevs av unga som "större" och kan bland annat handla om familjens resor. De äldre deltagarna har oftast större möjligheter att påverka beslutsfattandet i familjen än de yngre. Ungdomarna uppger att de inte alltid bryr sig om att delta i beslutsfattandet i familjen, speciellt om besluten handlar om saker som de unga upplever som mindre viktiga.

Enligt de intervjuade ungdomarna får de själva bestämma vilken tid de kommer hem på kvällarna. Samtidigt är ungdomarna medvetna om att de behöver komma hem i tid, åtminstone på vardagskvällar, för att orka i skolan. I högstadieåldern kan det finnas olika praxis i familjerna kring hemkomsttiderna, vilket kan skapa en känsla av orättvisa bland unga.

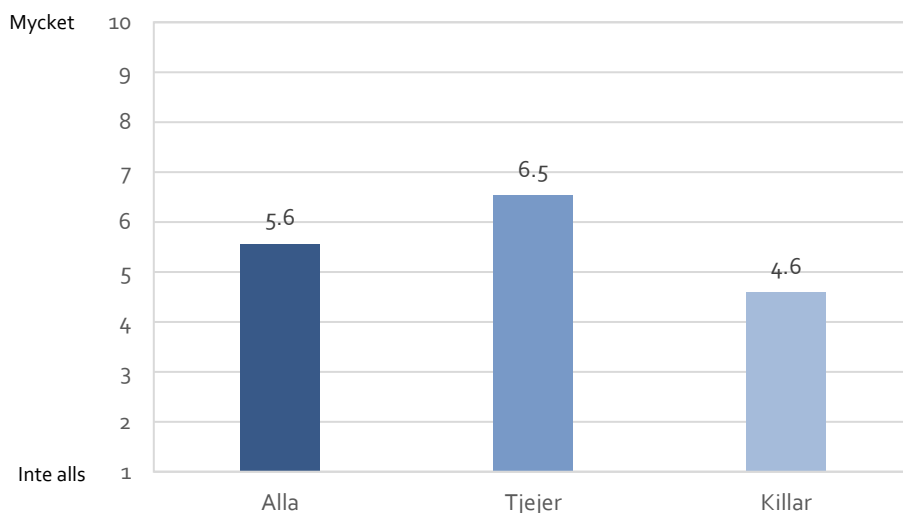
"Det var väldigt länge som jag hade [klockan] åtta som jag skulle vara hemma, även i högstadiet. Jag kände mig nog lite halvt utsatt när mina kompisar var uppe till elva-tolv... Det var för mitt eget bästa, jag förstår det nu, men då var jag lite bitter på det." (Tjej, landsbygden/skärgården)

Nästan alla de intervjuade upplever att de får välja sina kompisar själva. Under de tidiga tonåren hade många deltagit i diskussioner om kompisar i familjen, men detta var, enligt de intervjuade, inte längre aktuellt. Att direkt förbjuda umgänget med vissa kompisar var inte vanligt förekommande, även om det hade förekommit situationer där föräldrarna hade ifrågasatt umgänget med specifika kompisar.

3.2 Möjligheter till inflytande – ”det känns inte som vi skulle kunna tycka till”

De intervjuade frågades om möjligheten att påverka besluten som tas i bostadsområdet, kommunen och på Åland. Besluten i bostadsområdet och möjligheten att påverka dem väcker funderingar bland ungdomarna. De som har flyttat hemifrån upplever att det skulle vara lätt att kontakta disponenten, hyresvärden eller gårdskarlen om de behövde få någonting ”fixat”. Att ta sådan kontakt är dock inte vanligt förekommande, utan ungdomarna berättar att det mesta fungerar bra som det är.

Figur 4: Kan du vara med och bestämma när något förändras i ditt bostadsområde? (medeltal)

Not: Standardavvikelse för tjejer = 2,0, för killar = 2,6.

Källa: ÅSUB.

Figuren ovan visar att tjejerna rapporterar oftare att de kan vara med och bestämma när något ska förändras i bostadsområdet än vad killarna gör (medelvärden är 6,5 respektive 4,6).

De intervjuade upplever att det är svårare för dem att påverka beslutsfattandet i kommunen än att påverka små förändringar till exempel i hyreshuset som de bor i. Eftersom det är vanligt att de vuxna fattar kommunala besluten, har ungdomarna oftast inte ens tänkt på tanken att kontakta kommunen för att eventuellt påverka ärenden. De intervjuade berättar att det känns som att de är själva för unga att vara med och fatta viktiga eller svåra beslut och att de åtminstone skulle behöva vara myndiga för att tas på allvar. Dessutom upplever ungdomarna att de egentligen inte får vara med och bestämma i kommunen, eftersom kommunens representanter inte tar initiativ och frågar efter ungas åsikter.

”Det känns lite för stort!” (Kille, Mariehamn)

”Dom skulle inte ta oss på allvar... Och jag vet inte vart man skulle vända sig... Jag skulle faktiskt fråga mina föräldrar, jag vet inte om jag skulle gå själv [till kommunen med ärendet].” (Kille, Mariehamn)

Det är inte helt klart för de intervjuade vart de skulle vända sig för att påverka i kommunerna, men samtidigt konstaterar ungdomarna att de alltid kan prata om sina tankar och idéer med föräldrarna eller andra vuxna. Det känns lättare för ungdomarna från landsbygden eller skärgården att påverka det kommunala beslutsfattandet jämfört med ungdomarna som bor i Mariehamn. Detta på grund av småskaligheten. På landsbygden och i skärgården är det enligt de intervjuade lätt hänt att man redan känner personen som jobbar med ärendet.

”[Min hemkommun] har ett eget kontor. Jag skulle bara gå in dit och fråga dom och höra. Se däri-från sedan hur jag löser [frågan].” (Kille, landsbygden/ skärgården)

Ungdomarna upplever att det finns möjligheter att påverka beslutsfattandet på Åland, om man så vill. Enligt de intervjuade kan man bland annat kontakta tidningarna för att få uppmärksamhet för sitt ärende. På Åland utges två lokaltidningar och båda publicerar insändare från allmänheten. Samtidigt konstaterar de intervjuade att många saker fungerar bra på Åland och att det då inte finns behov eller motivation för förändring.

”Om man verkligen vill, så har man ju möjlighet att göra en förändring. Men då måste man ha den där viljan också. Tror inte att jag är en sådan som noterar allting hela tiden.” (Kille, Mariehamn)

”Alla har möjligheten att vara med, men alla kanske inte tar den.” (Tjej, Mariehamn)

De intervjuade utgår ifrån att det är lättare att delta i beslutsfattandet på Åland än på andra ställen. Åland har enligt ungdomarna en tydlig fördel med sin litenhet och självstyrelse, eftersom man då är närmare beslutsfattare. En av de intervjuade förklarar: ”Om du ser politiker på stan kan du bara gå fram och snacka med dom.” Å andra sidan upplever en av de intervjuade att det kan vara lättare att påverka utanför Åland, eftersom det då finns stora ungdomsgrupper och flera människor som tillsammans kan ha större makt och inflytande än vad ungdomarna har på Åland.

Under gruppdiskussionen fick de intervjuade berätta om situationer där någon har frågat och peppat dem att tycka till. Det vanligaste sättet att bli peppad att tycka till har varit genom att delta i organiserade diskussioner med politiker. Bland politiker som har besökt skolorna och som deltagarna upplevt som uppmuntrande och intressant nämns den åländska riksdagsledamoten. Enligt de intervjuade har ledamoten kunnat relatera till ungas situation på ett bra sätt. I lyceet och på ungdomsgårdarna hade de intervjuade varit med på olika politikerträffar och i samband med studierna hade det funnits möjligheter att intervjuas bland annat åländska beslutsfattare. En av de intervjuade hade blivit peppad att tycka till och påverka på arbetsplatsen, då det fanns möjlighet att ta fram och diskutera problemen som finns på arbetsplatsen tillsammans med politikerna. En av de intervjuade tjejerna hade deltagit i en jämställdhetsdiskussion på sin studieplats inom en mansdominerad studieinriktning.

Intrycket är att många unga hade fått möjligheten att påverka i diskussioner och debatter med politiker och beslutsfattare. Att få fram en konkret förändring i samhället eller att aktivt påverka samhällsdiskussionen var dock sällsynt bland deltagarna. En av ungdomarna hade tagit initiativ till att påverka genom Rädda Barnens DO IT-kurs³. DO IT-kursen riktar sig till ungdomar mellan 15–17 år och på kursen får deltagarna lära sig olika sätt att skapa förändring i ett samhälle. Deltagarna hade då bland annat skickat in skrivelser till tidningar och intervjuat beslutsfattare.

Att delta i gemensamma diskussioner med politiker och andra beslutsfattare är ett bra sätt för unga att påverka. Blotta diskussioner leder dock inte nödvändigtvis till en förändring och de intervjuade önskar att beslutsfattarna samt andra samhällsaktörer mer aktivt skulle möjliggöra ungas inflytande på Åland.

“Inga specifika frågor ställs för unga, mest generella frågor som man ska ta ställning till.”
(Tjej, landsbygden/skärgården)

“Ingen erbjuder att unga ska vara med och bestämma... man liksom MÅSTE vara på platsen.”
(Tjej, Mariehamn)

3.3 Är det viktigt att få vara med och påverka?

Åsikter om vikten av att få vara med och fatta beslut varierar bland de intervjuade. I allmänhet upplever ungdomarna att det är mycket viktigt att få vara med och bestämma om frågor som rör ens liv. Detta för att kunna ha det bra och för att inte bli “tvingad” att göra saker. Speciellt trivseln i arbets- och skolmiljön är viktig för de intervjuade. Några av de intervjuade känner att det inte är så viktigt att få vara med och påverka eller att saker och ting redan är tillräckligt bra på Åland.

“För mig är det inte viktigt att få vara med. Jag blir irriterad om inte någonting är i mitt tycke men jag orkar inte... Jag är inte en sådan person som orkar bry sig.” (Tjej, landsbygden/skärgården)

“Man kan lätt bli bekväm när saker och ting är bra.” (Tjej, Mariehamn)

De intervjuade konstaterar att de i allmänhet har en bra dialog med de vuxna i närheten. Trots att det är viktigt för ungdomarna att ha en egen vilja, konstaterar de intervjuade att det i vissa situationer är bra att föräldrarna bestämmer över en.

“Det är viktigt att föräldrarna bestämmer över en också. Dom har varit med om [saker och ting] tidigare, dom är äldre och uppvuxna och dom vet liksom. Man vet hur man vill ändå.”
(Kille, landsbygden/skärgården)

Ungdomarna litar på att det utanför familjen finns andra som vill påverka och delta i beslutsfattande. Unga upplever att de inte kan vara med och fatta beslut, eftersom de inte känner till detaljerna tillräckligt bra i ärenden, eller för att de inte vet hur de ska

³ <http://www.raddabarnen.ax/nyheter/sok-till-kursen-do-it>

göra för att påverka. Det kan kännas svårt för unga att hitta ett sätt att lyfta fram orättvisor i samhället och flera av de intervjuade är tveksamma om de skulle gå fram till en politiker på stan och uppmärksamma sitt ärende. Å ena sidan konstaterar ungdomarna att de kanske ställer upp och uppmärksammar ärendet, om ingen gör någonting åt saken. Å andra sidan är det lättare att ställa upp om någon annan redan börjat uppmärksamma ärendet och man kan haka på.

“Man behöver uppmärksamma problemet för att få fram en förändring, men å andra sidan kan man inte hålla på och ‘stampa’ hela tiden.” (Tjej, landsbygden/skärgården)

De saker som unga vill påverka berör främst nära och kära, familjen, djur eller annat som ungdomar bryr sig mycket om. Enligt de intervjuade ska det vara “värt” att ta initiativ och påpeka det orättvisa. Det kan vara svårt för unga att till exempel kontakta en politiker för att berätta om sin åsikt, men samtidigt konstaterar de intervjuade att även vuxna ofta har svårt att ta initiativ.

4. Delaktighet i samhällslivet

I detta kapitel presenterar vi ungas möjligheter till delaktighet genom sina fritids- och sociala aktiviteter samt engagemang i samhällsfrågor.

4.1 Att hänga med vänner är den viktigaste fritidsaktiviteten

Unga på Åland har många fritidsaktiviteter. Samtidigt vill de intervjuade understryka att det är umgänget med kompisar som är den viktigaste delen av fritiden. Det är viktigt för unga att träffa vänner och umgås med andra och att "hänga med kompisar" nämns ofta först bland fritidssysselsättningar. Flera av de intervjuade lyfter fram att i fritiden ingår även att jobba extra under helgerna, att plugga, och att eventuellt spela på datorn. Allt detta gör att ungdomarna upplever att de inte hinner med alltför många fritidsaktiviteter. Speciellt de som både jobbar och studerar kan känna att de inte har någon fritid.

Gymmet nämns som den vanligaste fritidsaktiviteten och speciellt unga kvinnor deltar gärna i gymmets gruppaktiviteter. Till organiserade fritidsaktiviteter hör även andra former av idrott och motion som fotboll, innebandy, boxning, golf, badminton, judo, karate och pingis. Unga kvinnor går eller har tidigare gått på ridning, gymnastik, yoga och dans. Unga män spelar video- och dataspel, lirar fotboll eller ser på film. En av deltagarna meckar gärna med sin bil. I många av de intervjuades kulturaktiviteter ingår musik. Unga spelar instrument som gitarr, fiol och piano ofta vid Musikinstitutet på Åland eller spelar i institutets band. Även sång och teater samt fotografering och filmande hör till ungas kreativa aktiviteter. En av deltagarna producerar musik med hjälp av ett datorprogram, medan en annan har deltagit i en keramikurs.

I ungas föreningsaktiviteter ingår Rädda Barnen på Åland och UMÅ (Ungdomars miljörelse på Åland). Ungdomsgårdarna på Åland får mycket beröm av deltagarna och de allra flesta har hängt med sina kompisar på ungdomsgårdarna under tidigare år (läs mera om ungdomsgårdarna i kapitel 5.2).

Deltagarna i gruppintervjuerna har provat på olika aktiviteter och de intervjuade konstaterar att det finns många aktiviteter på Åland som unga kan testa. Flera av de intervjuade har tidigare varit aktiva inom en idrottsgren, men dock ledsnat under högstadieåldern och slutat. Som orsaker till att sluta nämns att idrottsgrenen inte var "deras grej" eller att idrotten blev för tävlingsinriktad. Många av de som slutat inom fotbollen har fortsatt spela med kompisar på fritiden eller i ett korplag.

"[Fotbollen] blev lite mera tävlingsinriktad. Det kommer en nivå där dom vill uppgradera... det blev lite för seriöst för mig då. Det var det här året eller förra året [som jag slutade]." (Kille, Mariehamn)

"Gymnastiken slutade jag för att jag var inte tillräckligt bra som dom som var i min ålder."
(Tjej, landsbygden/skärgården)

4.2 Om ungas möjligheter till fritidsaktiviteter på Åland

Att delta i fritidsaktiviteter kostar och många av de intervjuade ungdomarna upplever att till exempel gruppaktiviteterna i gym är för dyra för vanliga studerande. Även kurserna på Medis och aktiviteter som zumba nämns som dyra. Deltagarna känner till att vissa arbetsgivare på Åland delar ut friskvårdskuponger med vilka arbetstagarna kan bekosta åtminstone en del av de kostnader som motion- eller kulturaktiviteterna medför. Detta är dock inte praxis på alla arbetsplatser på Åland.

“Nog är ganska dyrt ändå [att gå på gruppaktiviteter i gym] ifall man lever på studiepenning. Redan 50 euro i månaden är ganska mycket.” (Tjej, landsbygden/skärgården)

I Island har den förebyggande verksamheten bland unga haft som en strategi att öka finansieringen av fritidsaktiviteter på ett sätt som möjliggör att i princip alla barn och ungdomar kan delta i fritidsaktiviteter (Sigfúsdóttir et al., 2008). Denna strategi har varit framgångsrik och bidragit till minskat alkoholbruk bland unga i Island sedan början av 2000-talet (Kristjansson et al., 2019).⁴

Golf är bland de fritidsaktiviteter som unga på Åland har svårt att delta i. Det finns två golfbanor på Åland, den ena är placerad i Sund (25 km från Mariehamn) och den andra i Eckerö (cirka 30 km från Mariehamn). För minderåriga som inte har körkort är det mycket svårt att ta sig till banorna för att spela på grund av den begränsade lokaltrafiken. (Mera om lokaltrafiken i kapitel 5.1.)

Unga önskar att kunna spela basket på Åland på ett mer organiserat sätt. De intervjuade föreslår bland annat att en basketbollklubb ska startas på Åland. Andra konkreta förslag på aktiviteter som kunde startas på Åland är kurs i hiphop-dans. Möjligheter till fritidsaktiviteter som pingis diskuterades. Ungdomarna konstaterar att det ibland kanske finns möjligheter till olika aktiviteter på Åland, men att de inte fått information om detta. En av deltagarna sammanfattar ungas tankar genom att konstatera att det mesta finns på Åland bara man hittar information.

“Äldre ungdomar” upplever att de behöver egna fritidsaktiviteter och -grupper på Åland. Enligt de intervjuade vill inte 19–23-åringar nödvändigtvis delta i organiserade aktiviteter tillsammans med tonåringar, medan vuxna har sina egna aktiviteter. Eftersom många ungdomar flyttar från Åland för att studera, är gruppen av “äldre ungdomar” relativt liten på Åland. De intervjuade konstaterar att det eventuellt finns aktiviteter som erbjuds till studerande vid Högskolan på Åland, och att i dessa aktiviteter kunde även andra “äldre ungdomar” delta.

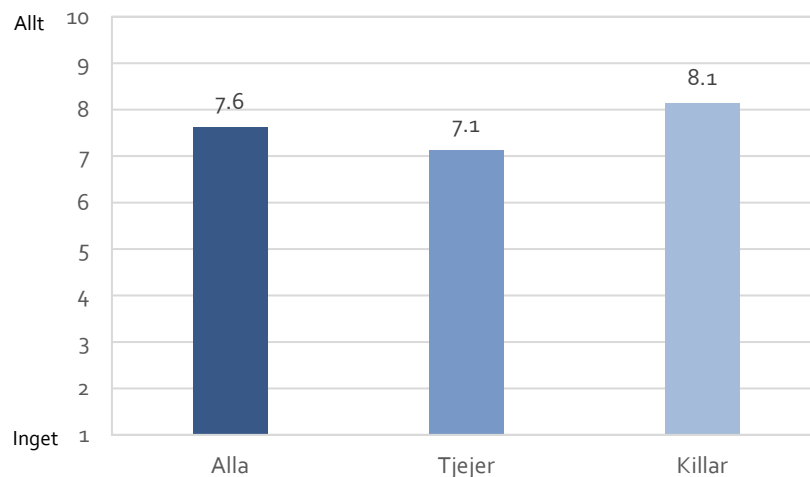
Enligt de intervjuade får alkohol ofta en central roll i ungas sociala umgänge på Åland. Unga vuxna föreslår att det startas en “ungdomsgård” eller liknande för äldre ungdomar och unga vuxna. Detta skulle vara ett ställe där besökarna kan hänga, vara aktiva och framför allt träffa andra ungdomar. De intervjuade föreslår att en sådan plats kunde ha öppet ett par dagar i veckan. Speciellt för ungdomar som har en svår livssituation och som vill träffa andra, är det bra att kunna göra det med möjlighet att välja bort alkohol.

⁴ Mera om Islandsmodellen på <https://planetyouth.org/>

”Det brukar inte finnas samlingar mellan kompisar och grupper där det inte finns alkohol. Alkohol brukar vara en orsak att vara med andra och att vara med kompisar och umgås. Jo, man kan umgås med 1–3 stycken och köra runt stan och inte göra så mycket, men sen om man vill träffa nya människor och andra grupper, brukar det hända på en fest.” (Kille, Mariehamn)

I allmänhet uppmuntrar ungdomarna varandra att våga komma med och delta i nya aktiviteter och grupper. Det kan kännas svårt att våga ta sig till nya ställen ensam, om man inte känner någon där sedan tidigare. Å andra sidan konstaterar en av de intervjuade att det ibland kan vara lättare att delta i en ny aktivitet, om man vet att man *inte* känner någon där sedan tidigare.

Figur 5: Hur mycket av det du känner att du vill göra, kan du göra på Åland? (medeltal)

Not: Standardavvikelse för tjejer = 1,5, för killar = 2,1.

Källa: ÅSUB.

Ungas uppskattning varierar relativt mycket hur mycket de kan göra sådant som de tycker om på Åland (de enskilda svaren varierar från 4 till 10). I genomsnitt är unga män mer nöjda med det som de kan göra på sin fritid på Åland än vad unga kvinnor är (medeltalen är 8,1 respektive 7,1). Det finns även ungdomar som är nöjda med de aktiviteter som redan finns på Åland och inte kan nämna någonting specifikt som de saknar. Saknar man vissa fritidsmöjligheter inom shopping eller nöje, så kan man enligt de intervjuade lätt åka till exempel till Sverige.

4.3 Unga och olika former av samhällelig delaktighet

Ungas samhällelige delaktighet omfattar i den här undersökningen följande aktiviteter: ideellt arbete, användning av kampanjmaterial, deltagande genom medborgaradresser eller demonstrationer, samt bojkott av vissa varor.

Ungdomarna har under det senaste året varit samhälleligt delaktiga på följande sätt:

- Jobbat ideellt 33 %
- Använt kampanjmaterial 33 %
- Skrivit på en medborgaradress 33 %
- Deltagit i en demonstration (även Prideparad) 23 %
- Bojkottat 45 %

Att jobba ideellt är inte vanligt bland unga. De intervjuade som hade jobbat ideellt under det senaste året hade gjort det i en förening som Rädda Barnen eller i ett djurskyddsprojekt. Några av de intervjuade upplevde att de hade jobbat ideellt genom att samla in pengar eller gjort andra liknande aktiviteter tillsammans med skolklassen.

Det är inte heller vanligt bland unga att använda kampanjmaterial som knappar eller dekaler. De intervjuade som hade gjort det hade för det mesta använt regnbågsflaggan eller olika föreningsknappar. Likaså var det ytterst sällsynt bland ungdomarna att delta i demonstrationer. Några av de intervjuade hade dock deltagit i Prideparaden.

Den vanligaste formen av samhällelig delaktighet bland unga är bojkott. De intervjuade hade bojkottat på olika sätt. Bland annat uppgav ungdomarna att de medvetet låtit bli att köpa inplastade produkter, "kläder som man köper för köpandets skull", palmolja, köttprodukter och produkter som är djurtestade. Deltagarna konstaterade att närproducerade och ekologiska varor ofta är för dyra för studerande.

I rapporten *Tillitsstudie för Åland 2018* (ÅSUB Rapport 2018:5) presenterar vi resultaten av samhällelig delaktighet för ålänningar i åldern 16–85 år. De motsvarande andelarna för samhällelig delaktighet bland ungdomarna i åldern 16–24 år var något lägre i tillitsstudien än i den här undersökningen⁵. Av tillitsstudien framgår även att ungdomar och unga vuxna ofta har större förtroende för företag verksamma på Åland än vad de övriga åldersgrupperna har.

⁵ Av 76 svarande hade 29 % jobbat ideellt, 18 % använt kampanjmaterial, 26 % skrivit på en medborgaradress, 0 % deltagit i en demonstration och 37 % bojkottat.

5. Samhällsservice

I samhällsservicen ingår utbildning, hälso- och sjukvård, kollektivtrafik och boende. De intervjuade upplever att det skulle vara relativt lätt att söka hjälp i samband med arbetslöshet eller frågor kring studier. De områden av samhällsservice som väcker kritiska kommentarer omfattar lokaltrafiken.

5.1 ”Jag vet att det finns många som klagar på lokaltrafiken här på Åland”

Ungdomarna har relativt mycket åsikter om busslinjerna på Åland. De ungdomar som bor i Mariehamn föredrar andra färdstätt än buss, då stadsbussarna har begränsat antal avgångar och linjer. Enligt ungdomarna som bor i Mariehamn kommer man snabbare fram gåendes än vad man gör med kollektivtrafiken.

”Om man inte behöver använda bussar så har man inte så mycket åsikter om var och när de ska gå... Jag vet knappt hur rutterna ser ut.” (Tjej, Mariehamn)

För att göra stadsbussen mer lämplig för unga föreslår deltagarna att de nuvarande tiderna och rutterna ändras. Kvällsbussarna går för sällan i Mariehamn (en gång per timme) och inga turer körs under veckosluten. Enligt de intervjuade borde stadsbussen gå oftare och i stort sett dygnet runt, speciellt under sommaren. Tidigare var stadsbussen kostnadsfri och den numera avgiftsbelagda bussen kan bli för dyr för ungdomar att åka med. Även nattbussen från Långnäs till Mariehamn upplevs som mycket dyr för studerande.⁶ Enligt de intervjuade gäller problematiken med avgångarna och priserna även skärgårdsfärjorna.

De unga som bor på landsbygden eller i skärgården är ofta mer beroende av bussturer än ungdomarna i Mariehamn. Trots att det finns bussturer från landsbygden till stan flera gånger om dagen, behöver ungdomarna ofta skjuts av föräldrarna eller kompisarna för att ta sig fram. Detta beror på att busslinjerna på landsbygden oftast går längst de största vägarna och ungdomarna behöver då ta sig till busshållplatsen som ibland kan ligga flera kilometer från hemmet. Dessutom kan busshållplatsen ligga ”åt fel håll” och ökar därmed färden från hemmet till stan med flera kilometer. Behöver man byta buss under färden kan resetiden bli oresonligt lång på grund av väntetiderna. Även då blir det enklare för ungdomar att be om skjuts av föräldrarna eller vänner.

⁶ En enkelbiljett från Långnäs till Mariehamn kostar 13 EUR.

Bussarna har begränsat antal avgångar till landsbygden och skärgården. De sista bussarna från Mariehamn till landsbygden kan gå så tidigt som kl. 17.20 (österut) eller kl. 17.05 (norrut). Oftast har unga skola och jobb i Mariehamn och då fungerar det inte med de fåtal och tidiga bussavgångar som finns för hemfärden.

”Jag ser jättemycket problem med [bussarna]. Det var när jag började lära känna människor i Godby [på landsbygden] och den sista bussen for hem vid fem eller sex på fredagar, så vill man ju vara ute lite längre och vara med kompisar, eller vara till ungdomsgården och sådana saker. Jag hade ingen skjuts hem, så jag måste ju åka bussen hem... Tycker nog att det skulle kunna finnas någon [busstur] hem senare på kvällen, åtminstone på fredagar eller på helger.”
(Tjej, landsbygden/skärgården)

Ungdomarna är medvetna om att efterfrågan styr planeringen av busslinjerna och bussturer. Med relativt få invånare på landsbygden och i skärgården är inte täta bussturer lönsamma. Det är vanligt att ungdomar som kommer från landsbygden och studerar i Mariehamn bor antingen i sin egen stadslägenhet eller hos släktingar.

5.2 Ungdomsgårdarna får mycket beröm

Nästan alla som intervjuades i den här undersökningen hade besökt ungdomsgårdarna och gav verksamheten mycket beröm. På ungdomsgården i Mariehamn hade de intervjuade deltagit i aktiviteter som resor, klättrvägg, musik, spel samt idrott och motion i olika former. Även ungdomsgårdarna på landsbygden hade varit omtyckta. En av ungdomarna önskade att verksamheten på ungdomsgården på landsbygden hade varit mer organiserad, men samtidigt konstaterade deltagaren att de övriga som gick där kanske helst ville ha det så. Ungdomarna som intervjuas berättar gärna om sina erfarenheter på gårdarna och det märks att verksamheten har varit uppskattad. Trots att de intervjuade inte mera besöker gårdarna, finns den positiva bilden och de trevliga minnena kvar.

Verksamheten på ungdomsgårdarna lockar inte nödvändigtvis alla ungdomar och de intervjuade konstaterar att inte alla unga trivs i stora grupper. Enligt de intervjuade vill man som ung inte hänga på gårdarna om inte kompisarna är med. Enligt deltagarna borde ungdomsgårdarna ”sprida ut sitt budskap lite mera” för att locka in flera besökare. Dessutom är det enligt en av deltagarna problematiskt att inte alla ungdomar på Åland får besöka ungdomsgården gratis i centrala Mariehamn⁷.

ÅSUB:s brukarundersökning om ungdomsgårdarna i Mariehamn (ÅSUB Rapport 2019:1⁸) bekräftar ungas positiva erfarenheter från ungdomsgårdarna. I undersökningen hade 67 procent av ungdomarna besökt gårdarna i Mariehamn och besökarna var mycket nöjda med verksamheten. Speciellt bemötandet, som är en av de mest cen-

⁷ På ungdomsgården i centrala Mariehamn vistas ungdomar från fem av de 16 kommunerna som finns på Åland gratis. Ungdomarna från övriga kommuner kan besöka gården med ett gårdskort som kostar 79,80 EUR per termin.

⁸ Totalt 193 ungdomar i årskurserna 6–9 i Mariehamn svarade på enkäten.

trala faktorerna för ungas trivsel på gårdarna, upplevdes som mycket bra av de svarande. Resultaten i undersökningen indikerade även att det kan vara svårt för unga att besöka gårdarna om inte kompisarna har intresse för verksamheten.

De intervjuade hade relativt svårt att komma med konkreta förslag på hur man kan förbättra verksamheten som organiseras på ungdomsgårdarna eller i idrottshallarna, eftersom utbudet redan upplevs som bra. "Det är bra som det är" och "de finns nära till hands" var vanliga kommentarer om verksamheten på gårdarna och i hallarna. Samtidigt konstaterar de intervjuade att unga har begränsad tillgång till idrottshallarna, trots att det finns många hallar på Åland. Detta eftersom det är dyrt att självmant boka tider i hallarna. Däremot upplevde ungdomarna att det är bra med relativt korta avstånd till hallarna på Åland. Att oftare höra ungdomar i samband med verksamhetsutvecklingen på gårdarna och i hallarna är viktigt, och bland annat beslutet att förvandla Ytternäs sportfält till en friidrottsarena borde enligt en av de intervjuade ha diskuterats mer ingående med ungdomar⁹.

5.3 "Finns en anledning att flytta tillbaka"

Samhällsservicen och bland annat tand- och sjukvården fungerar enligt de intervjuade mycket bra. En av deltagarna hade bott en längre tid utomlands och ger under intervjun mycket beröm för skolan samt hälso- och sjukvården på Åland. Personen betonar att det finns en anledning att flytta tillbaka till Åland.

5.3.1 Om jobsökande på Åland

De intervjuade har sökt jobb på Åland på olika sätt. Kontakten till den eventuella arbetsgivaren har skett både via e-post, genom ett besök till arbetsplatsen eller via Facebook. Ungdomarna upplever att en bra strategi är att självmant gå och träffa den eventuella arbetsgivaren på arbetsplatsen. De intervjuade konstaterar att detta gagnar både arbetsgivaren och arbetstagaren. Likaså ger praktiken i skolan möjligheten att skapa de första kontakterna med eventuella arbetsgivare. En av de intervjuade har ett eget företag, vilket har gett personen möjligheten att jobba med flera eventuella framtida arbetsgivare.

Om unga får jobb på Åland beror enligt de intervjuade på hur "kräsen" den sökande är, om personen har tidigare arbetserfarenhet och hur den eventuella arbetsgivaren förhåller sig till den sökande. Flera tycker att det finns gott om jobb på Åland, speciellt när det gäller sommarjobb. Samtidigt konstaterar deltagarna att man ofta behöver känna arbetsgivaren eller ha andra kontakter för att få ett jobb. En av ungdomarna berättar att det kan vara mycket svårt att hitta ett sommarjobb, även om man börjar söka tidigt på året (januari–februari), söker många jobb och söker jobb där det inte finns stora krav på utbildningsnivån. De intervjuade berättar att jobbet som de sökt ibland

⁹ Se <http://www.mariehamn.ax/nyheter/2019/februari/ny-sidainformation-om-stadens-nya-friidrottsarena/>

har gått till någon som är mindre lämpad för arbetsuppgifterna, eftersom personen har känt arbetsgivaren sedan tidigare. Detta upplever de intervjuade som mycket orättvist. Det är viktigt att unga får beskedet om arbetsplatsen så snabbt som möjligt. Flera ungdomar berättar att de har behövt skynda på processen genom att ringa och påminna arbetsgivaren om arbetsansökan. Ibland har den första kontakten med arbetsgivaren varit lovande, men efter en längre tids väntan har beskedet kommit och jobbet gått till någon annan. Att inte meddela om besluten i samband med arbetsökande, eller att inte göra det så snabbt som möjligt, upplevs av de intervjuade som nonchalans.

“Jag har flera kompisar som har sökt sommarjobb och så tar jättelänge innan de får någon sorts svar. Får vänta och vänta och så får de inte jobbet i alla fall. Så måste de söka vidare.”
(Tjej, Mariehamn)

De intervjuade berättar att man ofta behöver vara myndig, ha rätta utbildning och söka inom specifika branscher för att få en långvarig anställning på Åland. Att få jobb som närvårdare eller inom byggbranschen kan vara lättare än att få en tjänst eller sommarjobb som är av mera administrativ natur. Inom vård- och byggbranscher har unga fått jobb genom att själv kontakta arbetsgivaren. I allmänhet konstaterar deltagarna att det finns relativt bra arbetsmöjligheter på Åland och flera har jobbat redan från unga år till exempel som tidningsbud.

Utbildningsnivån och arbetserfarenheten kan skapa utmaningar på den åländska arbetsmarknaden. Enligt de intervjuade kan en “för hög” utbildning eller bristande arbetserfarenhet vara ett hinder för att få jobb på Åland. Ungdomarna konstaterar att ju högre utbildning man har, desto svårare är det att få jobb och att detta gäller även sommarjobb. Speciellt under sommaren, då många åländska högskole- och universitetsstudenter återvänder från Sverige och Finland, blir konkurrensen om sommarjobb med högre utbildningskrav mycket hård.

“Där är det också att jag tror nog man ska känna någon. Känner man någon så får man komma till en intervju och har man en intervju så är man nästan “hemma”. Men får man inte ens komma till en intervju så hur ska man då få ett jobb?” (Tjej, landsbygden/skärgråden)

“Sen ska man ju ha erfarenhet, men hur får man erfarenhet? Om det är mycket konkurrens så är det svårt att få jobb utan erfarenhet.” (Tjej, Mariehamn)

Trots att det finns jobb på Åland kan vissa branscher vara för “nischade” på den lokala arbetsmarknaden. Ungdomarna upplever att inom branscher som till exempel bioteknik eller kreativa näringar kan det vara osäkert med jobb på Åland. Att flytta från Åland är ett vanligt alternativ även för dem som är inflyttade eller dem som inte har detaljerade framtidsplaner utan bara vill “vidga vyerna”. I allmänhet framgår det dock av ungas kommentarer att många gärna skulle stanna eller komma tillbaka till Åland, om det ordnar sig med jobb i framtiden.

5.3.2 Om möjligheter till utbildning på Åland

Enligt de intervjuade är det lätt att få en studieplats efter grundskolan på Åland, om man så vill. I lyceet tillämpas inte längre betygsgränser, vilket upplevs av ungdomarna som bra. Däremot konstaterar de intervjuade att det är svårare att komma in till handelsskolan, där endast ungefär hälften av de sökande får en studieplats. Konkurrensen är därmed hård. Att få könspoäng i samband med ansökan till vissa studier vid yrkesgymnasiet upplevs som orättvist, eftersom en person med ett sämre skolbetyg kan i processen gå före en annan som har ett bättre betyg. En av deltagarna fick könspoäng i samband med sin ansökan om studieplats i yrkesgymnasiet och upplever systemet som "löjligt". Flera tycker att gymnasiestudier borde vara obligatoriska och alla borde garanteras "någon sorts plats". De intervjuade konstaterar att tack vare studieplatserna i gymnasiet, Folkhögskolan och Katapult, har i princip alla ungdomar på Åland möjlighet att studera efter grundskolan.¹⁰

Efter de gymnasiala studierna blir studiemöjligheterna på Åland mer begränsade trots utbudet vid Högskolan på Åland. Även om distansstudier har blivit vanligare bland unga, flyttar många från Åland för fortsatta studier. De intervjuade nämner även sabbatsår som ett alternativ för nyblivna studenter.

"Alla som går ut gymnasiet flyttar till Sverige eller Finland, ingen blir kvar här nästan... eller vissa, men de är få... Eller så börjar man jobba direkt efter att man gått gymnasiet. Om man gått i yrkes."
(Kille, Mariehamn)

5.3.3 Om bostadssituationen på Åland

Enligt de intervjuade finns det relativt bra med bostäder att hyra och köpa på Åland. Priset och hyran kan dock variera och ungdomarna upplever att det är billigare att bo på landsbygden än i Mariehamn. Eftersom hyrorna kan vara väldigt höga, behöver ungdomarna ibland ta studielån för att klara sig finansiellt. Trots detta upplever ungdomarna att det är lättare att få en bostad på Åland jämfört med i Sverige och Finland. Dessutom kan hyrorna i dessa länder vara "svindyra".

För att lättare få tag på en lägenhet på Åland behöver man enligt de intervjuade ha personliga kontakter. Många av de svarande berättar att de fått sin bostad genom bekanta. Det finns annonser om lediga bostäder bland annat på Facebook, men för de inflyttade kan det vara svårt att hitta en bostad på grund av bristande kontakter. Det kan även vara svårt att få en lägenhet om den sökande är ung eller har husdjur. Likaså kan det enligt de intervjuade vara svårt att hitta lokaler om man har speciella önskemål eller till exempel musik som hobby.

Sammanfattningsvis kan konstateras att ungdomarna ser relativt positivt på sin framtid på Åland och upplever att det finns bra förutsättningar för framtida liv på Åland.

¹⁰ Katapult är Ung Resurs dagliga sysselsättningsverksamhet för unga (16–25 år) som saknar arbete eller studieplats. Se mera på www.ungresurs.ax

6. Sociala relationer

Intervjufrågorna om ungas sociala relationer kartlägger bland annat stödet från familjen och andra sociala nätverk. De intervjuade får även möjligheten att berätta om sina erfarenheter av utsatthet i sociala relationer i form av diskriminering eller annat orättvist bemötande.

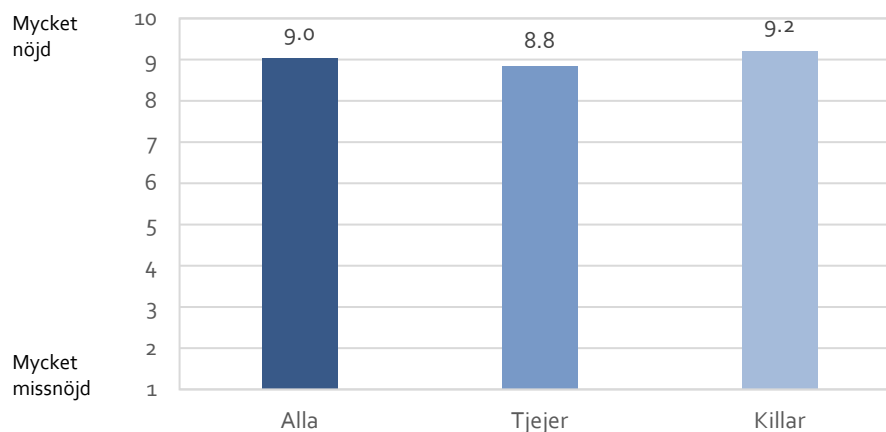
6.1 Åldersspannet på vänner växer med åldern

De flesta intervjuade bor relativt nära till sina vänner och dessa vänner hade de ofta känt sedan skolåldern. På landsbygden och i skärgården kan kompisarna bo längre borta och ungdomarna behöver ofta skjuts för att komma till varandra. De ungdomar som upplever att de flesta av vännerna bor utanför Åland är antingen inflyttade eller ungdomar som annars har starka band till områden utanför Åland.

I högstadiet och senare i gymnasiet blir kompiskretsen allt större och det blir ofta större spridning på var de närmaste vännerna bor. Efter gymnasietiden är det vanligt att ungdomar får nya vänner utanför sin egen åldersgrupp. En av de intervjuade konstaterar att åldersspannet på vänner växer ju äldre man blir.

De intervjuade är nöjda med stödet som de får av familjen och andra vuxna på Åland. Till exempel i samband med jobbsökan finns det hjälp att få, men ungdomarna betonar att man även själv kan söka hjälp genom att googla eller genom att fråga läraren eller någon annan i skolan. Ungdomarna upplever att de har vänner och vuxna att prata med även i svåra situationer.

Figur 6: Är du nöjd eller inte med det stöd du kan få av vuxna som du har i din närhet? (medeltal)

Not: Standardavvikelse för tjejer = 1,3, för killar = 0,8.

Källa: ÅSUB.

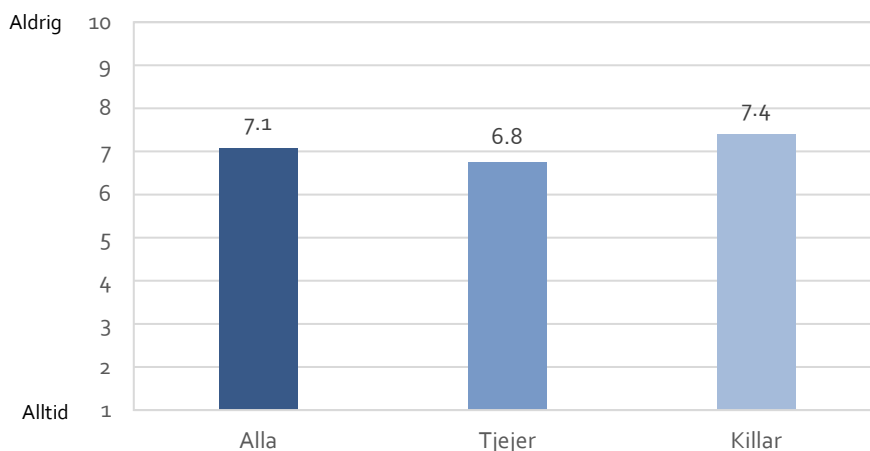
6.2 Det ytliga finns på Åland

De sociala normerna och fördomarna styr ungas beteende på Åland på samma sätt som på andra ställen. Det stereotypiska bland högstadiekillar blir synligt bland annat som respektlöst beteende gentemot lärarna. Enligt de intervjuade ska killarna vara "tuffa" och "hårda" och det ska "festas". Som pojke får man inte vara "feg". Ungdomarna upplever att de stereotypiska normerna som styr killarnas beteende visar sig ibland även hos lärarna. Unga män upplever att vissa lärare i högstadiet kunde "droppa ner" till killarnas nivå för att bli omtyckta eller för att få acceptans bland killarna.

Flickorna förväntas vara "ordentliga", "tysta", "lugna" och "kunna allt". De sociala normerna som styr tjejerna kulminerar i utseendet – "alla ska vara likadana". Att flickorna ska vara "uppfixade" och "snygga" kommer tydligt fram i ungas kommentarer och flera unga kvinnor pratar om trycket som finns för flickornas utseende. Unga kvinnor känner att de behöver se bra ut för att inte möta fördomar eller för att inte bli orättvist behandlade. Enligt de intervjuade finns det dessutom många "tabun" kring flickornas sexualitet. Flickorna får lätt "ett dåligt rykte" och det blir "många åsikter" om en tjej till exempel far hem med olika killar efter krogen, medan motsvarande rykte inte uppstår om en kille gör likadant. Detta hade vittnats om av både tjejer och killar.

Enligt de intervjuade kan det i skolorna finnas orättvist bemötande eller särbehandling baserat på kön. En tjej berättar att hon hade fått bättre betyg än det som hon hade presterat, då hon gick i en killdominerad klass. Samma rapporteras av killarna som berättar att flickorna ibland får bättre betyg baserat på kön. Att könet påverkar betyget hade upplevts av både de som går i lyceet och av de som går i yrkesgymnasiet. Orättvist bemötande finns även bland eleverna i form av mobbning om personen "sticker ut". Grupperingar finns mellan de unga som festar och de som inte festar. Både killar och tjejer upplever att det är relativt vanligt med ryktesspridning på Åland. Unga vuxna berättar att det är först efter gymnasiet som det blev lättare att vara "sig själv".

Figur 7: Tycker du att någon annan har haft fördomar om dig och att du har blivit orättvist behandlad i något sammanhang? (medeltal)

Not: Standardavvikelse för tjejer = 2,0, för killar = 2,2.

Källa: ÅSUB.

7. Avslutande diskussion

I den här undersökningen har ungas tankar om social inkludering på Åland sammanfattats med hjälp av fokusgruppintervjuer. I vår avslutande diskussion lyfter vi fram vikten av att känna tillhörighet på Åland samt presenterar ungas egna åsikter om hur det går att stärka möjligheterna till påverkan och inflytande.

7.1 Känner unga tillhörighet till Åland?

Unga upplever att Åland är en trygg plats att leva och bo på. Trygghet är en subjektiv känsla som ofta kopplas till individens känsla av kontroll, tillit¹¹ och tillhörighet. Speciellt bland unga är tillhörighet ett viktigt tema, eftersom vikten av att vara en del av den sociala gemenskapen är oerhört central under ungdomsåren.

Trots tryggheten i det småskaliga, är inte ungas känsla av tillhörighet en självklarhet. Unga män identifierar sig starkare med Åland och med lokalsamhället än vad unga kvinnor gör. Unga kvinnor upplever relativt ofta att de känner tillhörighet till andra platser än Åland eller att Åland känns "instängt". Enligt de intervjuade är det "det instängda" på Åland som gör att många ungdomar vill fara ut i världen. Forskningen har visat att känslan av tillhörighet skapas i en process där civila, politiska och sociala rättigheter är väsentliga. De hot som finns för ungas sociala inkludering är kopplade till boendemiljön, utbildningen, arbetsmarknaden och möjligheterna till delaktighet (Dahlstedt och Ekholm, 2018).

Boendeplassen påverkar i viss mån ungas känsla av tillhörighet på Åland, eftersom det småskaliga blir ännu mer påtagligt på landsbygden och i skärgården. På de små landsbygdsorterna blir ungdomarna igenkända genom sin släkt eller familj, medan det småskaliga å andra sidan kan försvåra känslan av tillhörighet bland de inflyttade ungdomarna. Exkluderingens mekanismer som eventuellt präglar unga inflyttades vardagsliv på Åland behöver uppmärksammas.

Ungas sociala inkludering på Åland kan stöttas genom utbildning. Studerande vid yrkesgymnasiet har upplevt verksamheten i skolan som mindre betydelsefull, med sämre möjligheter till kapacitetsuppbyggnad, samt med sämre ledarskap och handledning än vad studerande i lyceet har rapporterat (ÅSUB Rapport 2018:1). Det är viktigt för ungas sociala inkludering i det åländska samhället att båda skolorna har resurser och möjligheter att upprätthålla pedagogisk verksamhet av hög kvalitet.

Slutligen påverkas ungas sociala inkludering av strukturerna på arbetsmarknaden. Samhällsservicen och arbetsmöjligheterna fungerar relativt bra ur ungas perspektiv

¹¹ Om tillit, se Tillitsstudie för Åland 2018.

och flera deltagare planerar att komma tillbaka till Åland efter universitets- eller högskolestudierna. Ungdomarna upplever att det småskaliga på Åland ger trygghet, men samtidigt är unga medvetna om att det finns nackdelar med att "alla känner alla". De som inte har "rätta" kontakter kan lätt hamna utanför när de söker bostad eller sommarjobb. Ungas känslighet att hamna utanför har uppmärksammats även i andra studier. I Sverige är risken för ekonomisk utsatthet större bland unga vuxna och utlandsfödda än i andra befolkningsgrupper (Dahlstedt och Ekholm, 2018). Dessutom visar ÅSUB:s undersökning om ekonomisk utsatthet 2016 att den ekonomiska utsattheten hade ökat mest bland unga män i åldern 18–29 år jämfört med de andra åldersgrupperna (ÅSUB Rapport 2018:6).

7.2 Hur vill åländska unga stärka påverkan och inflytande?

Frågor kring delaktighet och inflytande visar relativt tydligt att det finns goda förutsättningar för ungdomar att vara delaktiga på Åland. Många av de intervjuade har antingen deltagit i eller åtminstone följt diskussioner som ordnats mellan ungdomar, politiker och andra beslutsfattare. Detta betyder dock inte att ungdomarna automatiskt kan påverka besluten som fattas. Ingen av de som deltog i undersökningen hade tydliga minnen om att ha påverkat beslutsfattandet som berört det åländska samhället.

Ungdomarna vet hur de kan påverka samhällsdebatten och vilka vägar de kunde gå för att få fram en förändring, men samtidigt är det sällsynt bland unga att ta initiativ till beslutsfattande till exempel inom kommunerna. Flera av de intervjuade berättar att de helt enkelt inte har intresse för samhällsfrågor, medan andra är mer osäkra gällande processerna kring beslutsfattandet. Aktivt medborgarskap bland unga förutsätter att det finns möjligheter att öva inflytande i praktiken.

Tidigare studier har visat att ungas delaktighet kan främjas bland annat genom gemensamma diskussioner med vuxna (Kahne, Colledge och Spote, 2007) och genom möjligheterna till ungas beslutsfattande i skolan (Roos och Haanpää, 2017). En styrande målsättning för ungas inflytande på Åland borde vara att *alla* ungdomar får möjlighet att vara aktiva medborgare, inte minst eftersom forskningen har visat att möjligheterna till delaktighet är en viktig resurs för ungas sociala och psykiska hälsa (Flanagan, Beyers och Žukauskienė, 2012, Flanagan och Levine, 2010).

I många länder har specifika lagar stiftats för att främja ungas delaktighet i samhället, i Finland har detta gjorts med hjälp av ungdomslagen (Ungdomslag 1285/2016). På Åland finns ingen motsvarande lagstiftning, men enligt landskapslagen om ungdomsarbete (LL 1987:86) ska kommunernas ungdomsnämnder följa den ungdomsverksamhet och ungdomspolitik som bedrivs i kommunen, samt skapa förutsättningar för utveckling av den lokala ungdomsverksamheten. En plan för hur barns och unga personers integration ska främjas och deras sociala identitet stärkas ingår vid behov i kommunernas program för integrationsfrämjande (LL 2012:74).

Av intervjumaterialet framgår följande förslag på hur ungas möjligheter till påverkan och inflytande kan stärkas på Åland:

- Ungdomarna på Åland efterfrågar en gemensam plats för umgänge som möjliggör nya kontakter och bekantskaper mellan unga vuxna från hela Åland och med möjlighet att välja bort alkohol.
- Ungdomarna på Åland behöver förstärkta rutiner och stöd att kunna öka sitt inflytande. Både lagstiftningen och de ungdomspolitiska målsättningarna samt verksamheten i skolorna behöver stötta ungas konkreta möjligheter till påverkan.
- Ungdomarna på Åland efterfrågar fritidsaktiviteter riktade specifikt för "vanliga" unga vuxna och som inte förutsätter elitsatsningar eller omfattande ekonomiska resurser.
- Unga ålänningar vill ha större transparens kring processerna i samband med bostads- och arbetsökande. Kollektivtrafikens vikt för ungas möjligheter till en aktiv fritid behöver uppmärksammas i beslutsfattande på Åland.
- Baserat på diskussionerna under fokusgruppsintervjuerna behöver jämställdhetsfrågorna och könsrollerna diskuteras mer aktivt i skolorna. Både ungas och vuxnas förhållningssätt till könsroller och jämställdhet behöver lyftas fram i skolornas verksamhetskultur.

7.3 Om det åländska samhällets särdrag

Det åländska samhället har vissa särdrag i förhållande till andra samhällen som i sin tur kan skapa både fördelar och utmaningar för ungas sociala inkludering på Åland. Resultaten i undersökningen *Hälsa i skolan 2017*²² visar intressanta detaljer om ungdomars och ungas vuxnas liv på Åland i förhållande till den motsvarande åldersgruppen i hela landet.

Cirka var femte ungdom är mycket nöjd med sitt liv på Åland enligt undersökningen *Hälsa i skolan 2017*. Speciellt unga som studerar i lyceet upplever att de har god kontroll över sina beslut och sitt liv i allmänhet. Vissa utmaningar finns i ungas sociala liv på Åland och ungefär var tionde ungdom rapporterar att de har svårt att diskutera med föräldrarna (Åland: 9 % i lyceet, 13 % i yrkesgymnasiet; hela landet: 6 % i lyceet, 7 % i yrkesgymnasiet). Nätgemenskaper är viktigare för åländska ungdomar än för ungdomar i hela landet. Totalt 59 procent av de svarande i lyceet och 64 procent av de svarande i yrkesgymnasiet rapporterar att de upplever sig vara en viktig del av en virtuell gemenskap (hela landet: 47 % i lyceet, 56 % i yrkesgymnasiet).

Flera av de intervjuade i den här undersökningen lyfter fram problematiken kring alkoholbruket bland åländska ungdomar. Enligt resultaten i undersökningen *Hälsa i skolan 2017* är 24 procent av de svarande i lyceet och 36 procent av de svarande i yrkesgymnasiet ordentligt berusade minst en gång i månaden. Detta är mera än i de motsvarande grupperna i hela landet (18 % i lyceet, 28 % i yrkesgymnasiet). Dessutom är det vanligare för åländska ungdomar att dricka alkohol varje vecka jämfört med ungdomar i hela landet. Eftersom åländska ungdomar även rapporterar högre grader av måttlig eller svår ångest än i hela landet (Åland: 16 % i lyceet, 16 % i yrkesgymnasiet; hela landet:

²² Det åländska materialet: N = 466, täckning 75 %, årskurs 1 och 2 vid Ålands gymnasium. Källa: www.thl.fi

13 % i lyceet, 11 % i yrkesgymnasiet), finns en anledning att uppmärksamma de eventuella aspekter av ohälsa som är problematiska för ungas alkoholbruk på Åland.

Småskalighet och nära kontakter ger åländska ungdomar en stabil grund för aktivt deltagande i samhällslivet. Åländska studerande är mer aktiva bland annat i studerandekårsvärdet jämfört med studerande i hela landet. Speciellt studerande i lyceet upplever att de har goda möjligheter till påverkan i skolan. Trots den grundläggande tryggheten i det småskaliga, visar resultaten att otrygghet i form av sexuellt våld är vanligare bland åländska ungdomar jämfört med ungdomar i hela landet. Flera än var tionde åländsk ungdom rapporterade att de har upplevt sexuellt våld under det senaste året (Åland: 11 % i lyceet, 13 % i yrkesgymnasiet; hela landet: 7 % i lyceet, 7 % i yrkesgymnasiet). Resultatet lyfter fram vikten av trygghetsfostran som i tidigare undersökningar har identifierats som skolornas resurs för förändring av de rådande sociala normerna och de stereotypa könsrollerna (Dahlstedt och Foulter, 2018).

Resultaten i undersökningen *Hälsa i skolan 2017* indikerar att åländska ungdomar är mer aktiva i studie- och arbetslivet än ungdomar i hela landet. Endast fem procent av de studerande i lyceet och åtta procent i yrkesgymnasiet rapporterar om olovlig frånvaro från skolan¹³, vilket är betydligt mindre än vad som rapporteras i hela landet (17 % i lyceet, 26 % i yrkesgymnasiet). Samtidigt är många åländska ungdomar aktiva i arbetslivet, 24 procent av de studerande i lyceet och 30 procent i yrkesgymnasiet jobbar vid sidan av skolan (hela landet: 19 % i lyceet, 19 % i yrkesgymnasiet).

Det finns en stabil grundtrygghet i det åländska samhället som de intervjuade i den här undersökningen betonar och som lätt bidrar till en känsla av tillhörighet och tillit bland unga på Åland (se även ÅSUB Rapport 2018:5). Att aktivt och målmedvetet skapa möjligheter för ungas inflytande i samhället borde vara nästa steg på vägen mot en starkare social inkludering bland ungdomar på Åland. Det är de unga som är experter på sitt eget liv.

¹³ Olovlig frånvaro minst varje månad.

Referenser

- Dahlstedt, M. och Ekholm, D. (2018). Den sociala exkluderingens mekanismer. I Dahlstedt, M. *Förortsdrömmar: Ungdomar, utanförskap och viljan till inkludering*. Linköping Studies in Social Work and Welfare 2018:3. Linköping: Avdelningen för socialt arbete, Linköping University. <https://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1177390/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 6 augusti 2019)
- Dahlstedt, M. och Foulter, C. (2018). Skolan och trygghetsfostran – viljan att förebygga. I Dahlstedt, M. *Förortsdrömmar: Ungdomar, utanförskap och viljan till inkludering*. Linköping Studies in Social Work and Welfare 2018:3. Linköping: Avdelningen för socialt arbete, Linköping University. <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1177412/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 6 augusti 2019)
- Flanagan, C., Beyers, W., och Žukauskienė, R. (2012). Political and civic engagement development in adolescence. *Journal of Adolescence*, 35, 471–473. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2012.04.010>
- Flanagan, C., och Levine, P. (2010). Civic engagement and transition to adulthood. *The future of children*, 20, 159–179. <https://doi.org/10.1353/foc.0.0043>
- Halem, N., Hedman, L., Ikonen, R., och Rajala, R. (2018). Lasten ja nuorten hyvinvointi 2017. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Työpöytä 15/2018. Terveystien ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136748/URN_ISBN_978-952-343-115-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Hämtad 6 augusti 2019)
- Kahne, J. E., College, M. och Spote, S. E. (2007). Developing citizens: The impact of civic learning opportunities on students' commitment to civic participation. Working paper. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED499374.pdf> (Hämtad 7 augusti 2019)
- Kristjánsson, A. L., Mann, M. J., Sigfusson, J., Thorisdóttir, I. E., Allegrante, J. P. och Sigfusdóttir, I. D. (2019). Implementing the Icelandic Model for preventing adolescent substance use. *Health Promotion Practice*, 4.6.2019 (e-publication ahead of print). <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1524839919849033> (Hämtad 12 augusti 2019)
- Landskapslag om främjande av integration (LL 2012:74).
- Landskapslag om ungdomsarbete (LL 1987:86).
- Roos, S. och Haanpää, L. (2017). Decision-making opportunities at school moderate the effects of positive youth development on civic behaviors. *Nordic Psychology*, 69(4), 217–230. <https://doi.org/10.1080/19012276.2016.1268540>
- Sigfusdóttir, I. D., Thorlindsson, T., Kristjánsson, Á. L., Roe, K. M., och Allegrante, J. P. (2008). Substance use prevention for adolescents: The Icelandic Model. *Health Promotion International*, Vol. 24(1), 16–25. <https://doi.org/10.1093/heapro/dano38>
- Ungdomslag 1285/2016. Finlex. <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2016/20161285>
- Ungdomspolitiskt program för landskapet Åland 2014–2015. Ålands landskapsregering. <https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/ungdomspolitiskt-program-2014-2015.pdf> (Hämtad 06 augusti 2019)
- Vilka ska med? Ungas sociala inkludering i Sverige (2019). Fokus 18, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor.
- ÅSUB Rapport 2018:1. Ålands gymnasium 2011–2017. Utvärdering för utveckling.
- ÅSUB Rapport 2018:5. Tillitsstudie för Åland 2018.
- ÅSUB Rapport 2018:6. Ekonomisk utsatthet och social trygghet 2016.
- ÅSUB Rapport 2019:1. Tyck till om ungdomsgårdarna – en enkätundersökning för unga i Mariehamn.

Summary

Nabo – social inclusion of youth in the Nordic Region is a project launched by the Nordic Council of Ministers. The project aims at collecting young people's opinions and thoughts on belonging, opportunities for influence, participation in community life, as well as their experiences of community service and social relationships. This report presents material collected through focus group interviews in Åland. The interviews were conducted by Statistics and Research Åland (ÅSUB) during the spring of 2019.

Social inclusion refers to a sense of being part of a society. The interviewees of this study report a sense of belonging, first and foremost, to Åland. However, even other social networks, such as virtual network communities, are perceived as important. The interviewees find that various social communities could be created in Åland, for instance, by merging associations and hobby groups into larger and stronger communities. Although the interviewees experience Åland as a safe place to live, the social life of young people can sometimes be tough in a small-scale community. According to the youth in Åland, friendship is sometimes burdened by rumors, prejudice and excessive alcohol use. *The youth in Åland request a common place for socializing – a place in which new contacts and acquaintances can be established among young adults with the possibility of opting out of alcohol.*

According to the interviewees, important decisions in the municipality are difficult to influence. Since adults are the organizers and decision makers in the society, young people rarely think about the opportunities that might exist to influence the decision-making. In the interviewees' opinion, the decision makers in Åland do not actively ask for young people's opinions. It is evident that young people need established routines and experiences in decision-making procedures. Furthermore, individuals and meetings can often function as a catalyst for strengthened social interests among young people. In Finland, the Finnish Youth Act promotes young people's participation and opportunity to influence, but such legislation is missing in Åland. *Better routines and systematic support for a strengthened influence among the youth are needed in Åland. Both legislation and youth policy goals, as well as school activities, need to support young people's opportunities to exercise influence in practical terms.*

In order to support youth's civic participation, opportunities for leisure and social activities need to exist, as well as for engaging in social issues. Especially the youth who, for one reason or another, lack resources to participate in organized leisure activities, should be given opportunities to be active outside of the home and school. This kind of strategy has been successful, for instance, in the so-called Icelandic model. The interviewees highlight that even those, who do not have the opportunity or interest to invest in a career as an active athlete, wish to take part in various organized group activities. *The young people in Åland request leisure activities that are specifically targeted at "ordinary" young adults and do not require engagement in a top-level sport or extensive financial resources.*

The community service in Åland, including education, health care, public transport, and housing, was discussed during the focus group interviews. According to the interviewees, the community service is excellent in Åland, and the activities organized at youth centers are highly praised. However, public transport arouses critical comments among the youth. In particular, young people living in the countryside and the archipelago are often dependent on well functioning bus tours and bus lines. The interviewees find that without access to public transport, young people's opportunities for social inclusion, such as socializing with friends or having a job, can be very limited. When it comes to housing issues and job applications, the interviewees said that personal contacts have sometimes preceded competence. *A greater transparency in processes concerning housing and job application is requested by the youth. Public transport has a central role in enabling young people to have an active leisure time, which needs to be highlighted in the decision-making in Åland.*

Since social relationships become excessively important during the youth, the support from the family and other social networks were assessed during the focus group interviews. Furthermore, eventual vulnerability in social relationships, such as discrimination or unfair treatment, was discussed. According to the interviewees, the youth culture in Åland can sometimes be perceived as superficial with relatively strict gender roles existing for boys and girls. *Based on the discussions during the focus group interviews, the issues of gender equality and gender roles need to be discussed more actively at school, among other contexts.*

In general, young people in Åland actively take part in studies and work life. The interviewees in this study emphasize that basic and stable security can be found in the society in Åland, which contributes to a sense of belonging and trust among young people. The next step on the road to stronger social inclusion among young people in Åland should be an active and purposeful resource promotion, in order to properly enable civic influence among young people. After all, young people are experts in their own lives.

Bilagor

Bilaga 1. Undersökningens metod och urval

Tre fokusgruppsintervjuer genomfördes av ÅSUB under april–maj 2019. Information om intervjutillfällena skickades ut till ungdomar i åldern 17–23 år²⁴ genom bland annat sociala medier och skolornas informationskanaler.

Totalt 16 ungdomar, åtta tjejer och åtta killar, ingick i fokusgrupperna. De yngsta deltagarna var 17 år, medan den äldsta hade hunnit fylla 24 år. De intervjuade hade varierande bakgrund i förhållande till hemorten, skol- och utbildningsbakgrunden samt intressen i livet. Deltagarna kom från olika kommuner på Åland och både Mariehamn samt landsbygden/skärgården var representerade. Tabellen nedan visar deltagarnas bakgrund i förhållande till sin åldersgrupp på Åland.

Tabell 1: Sammanfattning av deltagarnas bakgrund (antal)

	Deltagare	Totalt (17–23 år)
Tjej	8	885
Kille	8	1068
17 år	7	319
18 år	1	305
19 år	2	299
20 år	2	268
21 år	0	229
22 år	3	252
23 år	1	281
Mariehamn	10	894
Landbygden/Skärgården	6	1059
Född på Åland	13	1425
Inflyttad	3	528

Not: Deltagaren, som hade hunnit fylla 24 år, inkluderades i gruppen för 23-åriga.

Källa: ÅSUB.

²⁴ Information om intervjutillfällena skickades bland annat till Ålands gymnasium, Ålands folkhögskola, SKUNK, Rädda Barnen på Åland, studerandeföreningar vid Högskolan på Åland, Ung resurs r.f., Bärkraft på Åland, och landskapsregeringen.

Totalt tio av de deltagarna studerade antingen vid lyceet eller yrkesgymnasiet, medan tre ungdomar studerade utanför Åland. Flera hade kombinerat studier med jobb och totalt fem deltagare var antingen i arbetsliv eller arbetsökande. Olika intressen fanns bland de unga. Vissa ungdomar var mycket intresserade av samhällliga frågor, medan andra upplevde att de är nöjda med livet på Åland och känner inget nämnvärt behov att påverka samhällsutvecklingen.

Enligt de ursprungliga planerna skulle två av intervjutillfällena genomföras i Mariehamn och det tredje på landsbygden, i Godby (Finström). Eftersom inga anmälningar kom till tillfället på landsbygden, flyttades även det tredje tillfället till Mariehamn. Både Ålands gymnasium och Högskolan på Åland är belägna i Mariehamn och det är därmed naturligt att de unga som kommer från landsbygden eller skärgården har lättare att ta sig till tillfällena som ordnas i Mariehamn.

I början av gruppintervjuerna fick deltagarna uppge sitt namn, ålder och kommunen som personen var uppväxt i. Gemensamma regler skapades av deltagarna för att understryka allas trivsel och rätt att fritt uttrycka sin åsikt. Det konstaterades att deltagarna har olika livssituationer och erfarenheter samt att detta naturligtvis ska respekteras. Deltagarna visade stor respekt för varandras åsikter och det var en god stämning i alla de tre grupperna.

Intervjuerna som genomfördes var semistrukturerade enligt MUCF:s metod. MUCF:s standardiserade intervjuguide styrde diskussionerna och frågorna ställdes på samma sätt och i samma ordning under de tre intervjutillfällena. Deltagarna tillfrågades om lov att få spela in diskussionerna för att kunna ge en mer exakt beskrivning av kommentarerna från diskussionerna i rapporten. Det bandade materialet var endast för utredarens bruk och det inspelade materialet ska raderas när projektet avslutats.

I samband med vissa teman fick deltagarna uppskatta sin åsikt eller erfarenhet genom att göra en markering på en skala från ett till tio. Resultaten för dessa frågor presenteras i diagramformat.

Bilaga 2. MUCF:s intervjuguide

Intervjuguide

– ungas röster om social inkludering

(med ändringar för Åland)

MÖJLIGHETER TILL DELAKTIGHET I OLIKA ASPEKTER AV SAMHÄLLSLIVET 15 min

- Berätta vad du gör på din fritid! (*Det kan tex vara fritidsaktiviteter (t.ex. sporter, ungdomsgårdar, föreningar), kulturella aktiviteter (teater, dans eller spela musik, museer) osv...?*)
- Finns det någonting som du skulle vilja göra som du inte kan göra? Vad då?
- Varför kan du inte göra det? (*Tex får inte, finns inte på min ort, för dyrt, fel personer där etc.*)
 - Hur mycket av det du känner att du vill göra, kan du göra? (*Alla markerar med var sitt klistermärke (grön) på skala 1–10 som ligger på bordet. Skala 1=Inget 10=Allt.*)

MÖJLIGHETER TILL INFLYTANDE 25 min

- Får du vara med och bestämma vad som händer i din familj? (*Tex vad ni ska äta till middag, göra på lovet, när du ska komma hem på kvällen, vilka kompisar du får ha eller vilken soffa ni ska köpa*)
- Kan du vara med och bestämma, tex när något förändras i ditt bostadsområde? Hur gör du då? (*tex belysning, bygga park, platser att hänga på etc.*) (*Alla markerar med var sitt klistermärke (rosa) på skala 1–10 som ligger på bordet. Skala 1=Inte alls 10=Mycket.*)
 - Varför tror du att ni har placerat ut er på det här sättet?
 - Tror du att det är lättare eller svårare för dig att vara med och bestämma jämfört med andra i **bostadsområdet/på Åland**? Varför är det annorlunda för dem?
 - Har någon frågat dig vad du tycker om sådana frågor, eller peppat dig att tycka till? Vem då? Gjorde du det sedan, alltså tyckte till?
- Om vi tittar utanför ditt bostadsområde. Vet du vad du vill i olika frågor som rör alla som bor **på Åland**? (*Tex var och när det går bussar, var det finns idrottshallar och ungdomshus och vad man kan göra där, vilka jobb som finns där du bor och vilka som finns längre bort, vilka sorters bostäder och affärer det byggs och var någonstans det byggs, hur mycket det kostar att gå till tandläkaren, hur svårt det är att komma in på **högskolan** eller ställen där man kan lära sig ett yrke.*)
 - Tycker du att det är viktigt att du kan vara med och bestämma om frågor som rör ditt liv? Varför, varför inte?
 - Tycker du att det är viktigt att stödja det som är rätt och protestera mot det som är fel? **Om du märker orättvisor?** Varför, varför inte?

- Har du fått något ändrat som du inte har gillat? Hur gjorde du då? *(Exempel från deras tidigare diskussion om vad de vill ändra, fokus på större frågor, utanför bostadsområdet.)*
 - Vad är viktigt för att du ska vilja vara med och tycka till om sådana saker?
- **Har du under de senaste 12 månaderna gjort något av följande?**
 - **Utfört frivilligarbete, jobbat ideellt?**
 - **Använt eller synliggjort kampanjmaterial (t.ex. en knapp, dekal eller liknande)?**
 - **Skrivit på en medborgaradress?**
 - **Deltagit i en demonstration?**
 - **Bojkottat, dvs. låtit bli eller undvikit att köpa vissa produkter?**

RESURSER – SOCIALT STÖD OCH SOCIALA NÄTVERK 25 min

- Om det är något du inte vet hur det funkar i ditt område eller i din kommun, hur skulle du göra för att ta reda på det? *(T.ex. att söka arbetslöshetspengar)*
- **Har du många vänner** i ditt bostadsområde? Hur och när träffas ni?
- Har du vänner från andra områden också? Är de fler eller färre än dem du känner i ditt eget område? Hur har du lärt känna dem?
- Om du behöver hjälp med någonting praktiskt, vilka kan du be om hjälp då? *(T.ex. skriva en jobbansökan, laga en punka på cykeln, fixa skjuts någonstans, klaga på en grej som gått sönder)*
- Kan du få en egen bostad, få ett jobb du vill ha eller utbilda dig om du bor kvar här?
 - Är det lättare eller svårare att göra det på andra platser? I andra områden? Varför, varför inte?
 - Om du behöver ett jobb, hur kan du få det?
- Om du vill berätta om något som du vill att personen är tyst om och håller för sig själv, vem skulle du prata med då?
 - Är du nöjd eller inte med det stöd du kan få av vuxna personer som du har i din närhet? *(Alla markerar med var sitt klistermärke (röd) på skala 1–10 som ligger på bordet. Skala 1= mycket missnöjd 10= mycket nöjd.)*

ORÄTTVIST BEHANDLAD 15 min

- Tycker du att någon annan har haft fördomar om dig och att du har blivit orättvist behandlad i något sammanhang? *(Alla markerar med var sitt klistermärke (gul) på skala 1–10 som ligger på bordet. Skala 1= alltid 10=aldrig. OBS – skalan är vänd) (Det kan vara utifrån alla kön, ålder, funktionsnedsättning, etnicitet, religion, könsidentitet och könsuttryck, sexuell läggning, boendeort, utseende.)*
 - **Hur kan utsatthet se ut? Vad kan det handla om?**
 - **Varför blir man utsatt på Åland? Av vilken anledning?**
 - Har du sett andra som blivit utsatta?

UPPLEVELSER AV INKLUDERING OCH DELAKTIGHET

20 min

- Känner du dig som en **jomalabo, skärgårdsbo, ålänning**? Varför, varför inte?
- Känner du dig som en del av en större gemenskap, t ex **Finland** som land, en community på nätet, eller **annat** gemenskap? Vilka då?
- [OBS! Nytt skal-blad.] Känner du att du hör hemma på a) platsen där du bor, b) regionen där du bor c) annan större gemenskap, d) **Finland** som land. (Alla markerar med var sitt klistermärke a)=grön, b)=rosa, c)=gul, d)=röd på skala 1-10 som ligger på bordet.) Skala 1=hör inte alls hemma 10= hör helt hemma [på blå lappar].
- Varför tror du att ni har placerat ut er på det här sättet?
- Tror du att de flesta människorna runt er känner att de hör hemma i en större gemenskap? Varför, varför inte?

AVSLUTANDE FRÅGOR

5+5 min

- (Vad skulle behöva ändras för att du ska känna att du får samma förutsättningar som alla andra?)
 - Vems ansvar är det att ändra på det?
- Det vi har pratat om här idag handlar om att känna att man är en del av den plats där man bor och att man spelar roll. **Att vara en ålänning, vad betyder det för dig?** (Skriv 3–5 ord på post-it)

Se den ursprungliga intervjuguiden i rapporten *Vilka ska med – Ungas sociala inkludering i Sverige* (2018).

Nordiska ministerrådet
Nordens Hus
Ved Stranden 18
DK-1061 Köpenhamn
www.norden.org

NABO – ungas röster om social inkludering på Åland

Nabo är ett projekt som lanserades under det svenska ordförandeskapet i Nordiska ministerrådet 2018. Projektet leds av den svenska Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor under perioden 2018-2020 och syftar till att synliggöra nordiska ungdomars perspektiv på social inkludering. Unga människors röster hörs i frågor om deras liv. Och baserat på den kunskapen kommer de att ges möjligheten att delta i och påverka politiska beslut.

Ungdomarna uppmanas att beskriva sin vardag och hur de upplever sina möjligheter och hinder. Från deras berättelser bygger Nabo ett ramverk av framgångsfaktorer för social inkludering i Norden. Den här rapporten bygger på fokusgruppsintervjuer med unga på olika platser på Åland.

Liknande studier genomförs i de andra nordiska länderna, på Färöarna och Grönland.

9 789289 362894